

Universitat
de les Illes Balears

Títol: *Arxius, una fita real en els estudis d'història*

nom autor: J. Conrado Garau Sintès

Memòria del Treball de Fi de Màster

Màster Universitari Formació del Professorat
(Especialitat/Itinerari de Geografia i Història)

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2015/16

Data 6 de juny de 2016

Nom Tutor del Treball Dr. Sebastià Serra Busquets

Resum

Aquest treball pretén demostrar la importància del món de l'arxivística i connectar-lo amb l'aprenentatge i l'estudi de les Ciències Socials. A través dels arxius pretenem descobrir les fonts primàries perquè els estudiants se'n adonin que la història és quelcom que viu del seu entorn. Hem constatat la necessitat d'apropar, a través de visites i activitats aquests centres on es custodien tants documents, pels alumnes de les diferents etapes, amb la planificació d'unes activitats adients a cada nivell i que reforcin el procés d'aprenentatge de les Ciències Socials a partir del lloc on es guarden documents històrics.

Paraules clau: arxius, ciències socials, visites, fonts primàries, activitats lúdiques

Índex

1 – Introducció	3
2 – Objectius del treball	6
3 – Estat de la qüestió	7
4 – Arxius i ensenyament	10
4.1 – Introducció legislativa.....	10
4.2 – Breu història dels arxius.....	11
4.3 – Arxius-escola.....	12
4.4 – Utilitat dels arxius i dels arxivers.....	15
5 – Els Arxius històrics a Mallorca	17
5.1 – Introducció.....	17
5.2 – L’Arxiu General del Consell Insular.....	18
5.3 – Els arxius municipals de l’illa de Mallorca.....	18
5.4 – L’Arxiu del Regne de Mallorca.....	20
5.4.1 – Introducció.....	20
5.4.2 – Breu història de l’Arxiu del Regne.....	21
5.4.3 – Proposta didàctica.....	23
6 – Proposta didàctica	25
6.1 – Introducció.....	25
6.2 – Activitat.....	27
6.2.1 – Competències.....	27
6.2.2 – Metodologia.....	29
6.2.3 – Temporalització.....	30
7 – Conclusions	32
8 – Bibliografia	36
9 – Annexos	43
9.1 – Proposta de l’Arxiu del Regne de Mallorca.....	44
9.2 – “ <i>Estatutos Círculo José Antonio</i> ”.....	56
9.3 – Ordre del Ministeri de la Governació.....	60

1 – Introducció

Aquest treball pretén ésser un apropament al món dels arxius i en conseqüència a la importància que aquests adquireixen per poder justificar la relació entre l'estudi de les Ciències Socials i els fets primaris.

Fins ara sovint s'estudiava aquesta disciplina com quelcom estrictament històric, quan creim que perquè l'alumnat vegi guardada una estreta relació en l'entorn en què es viu, no està gens de més fer algun tema relacionat amb allò que podem trobar quan visitam un arxiu històric.

Aquest treball està dissenyat amb dos objectius generals, per una banda es pretén demostrar la importància de la relació entre el món dels arxius i del procés educatiu. Per altra banda, es tractaria de presentar o de relacionar els diferents arxius que hi ha a l'illa de Mallorca i considerar les seves possibilitats. Un cop que sabem que hi ha a cada arxiu, ens hem decantat per l'Arxiu del Regne de Mallorca perquè és aquell que realment ens ofereix un ventall més ampli de possibles activitats a dur a terme amb l'alumnat.

Un altre dels objectius d'aquest treball és, mitjançant una activitat pràctica, descobrir el món de l'arxivística i entroncar-lo en algun aspecte dels que es tracten al llarg del currículum.

Des del meu punt de vista, els arxius, com diu Joan Soler, han d'esdevenir plurals, oberts a la ciutadania, mostrar una nova manera d'entendre el món. Els arxius han estat sempre el reflex de l'activitat de la institució o de la persona que els ha anat creant. Dins aquests espais trobam el fonament de la seva consideració de testimoni històricament fiable. En una bona gestió dels documents resideix la confiança necessària perquè la informació sigui realment pertinent i útil a les necessitats dels ciutadans¹.

Unes consideracions abans de començar. El nou marc social que contextualitza el procés educatiu, el qual anomenam societat del coneixement, està vivint un conjunt de paradoxes i tensions que són conseqüència de la facilitat de l'accés a la informació i de l'eclosió dels nous coneixements que ens impacten alhora gràcies a les tecnologies de la comunicació i la informació. A

¹ SOLER JIMÉNEZ, J. (2014), "Arxius en ebullició. Compromís cívic en l'era post-patrimoni" a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 405, 28-35.

això hem de sumar les grans transformacions provocades per la globalització econòmica. Aquesta situació, ens diu Gemma Tribó, ens obliga a replantejar el paper que ha d'assumir l'escola i quin perfil ha de tenir el docent del segle XXI, al mateix temps que ens ajuda a concretar els nous reptes de la didàctica de la història en un futur immediat².

Amb la Il·lustració s'inicia una nova concepció en l'estudi de les diferents disciplines. Com és lògic l'estudi de la història no va romandre exclòs de l'interès dels il·lustrats. Fins aleshores s'estudiava les Ciències Socials com una seguit de fets o esdeveniments, en canvi a partir d'aquest moment pretenen introduir el mètode científic per explicar amb rigor els motius que varen contribuir que la societat tingués un determinat comportament davant uns fets concrets.

El que realment es pretenia no era intentar demostrar com i perquè s'arribava a un determinat resultat de coneixement d'un fet sinó el que interessava era mostrar el camí que s'havia seguit per demostrar el resultat, mitjançant l'aplicació d'un mètode: el mètode científic.

Si volem estudiar aplicant el mètode científic a la didàctica de les Ciències Socials observarem que hi ha un tret que les caracteritza: la seva diversitat. Precisament és aquesta diversitat la que fa que parlem d'un concepte genèric anomenat "lo social". Aquest concepte és objectiu i pot ésser analitzat i explicat unitàriament, i és per això que parlem de Ciències Socials per estudiar aquest conjunt social i no parlem de ciència social, i és que la realitat social sempre s'ha d'estudiar des de la diversitat, tenint en compte el mètode científic.

Tradicionalment molts d'alumnes han cregut que estudiar història era simplement la memorització d'una sèrie de fets, gran error. Per entendre la història no s'ha de memoritzar sinó que s'ha d'intentar analitzar i entendre el procés d'un fet que han desembocat en un determinat fet. És clar que perquè aquesta nova concepció de l'estudi de la història vagi endavant els docents hauran de motivar i mostrar els alumnes a percebre la història com quelcom més que un llistat de fets a memoritzar.

² TRIBÓ, G. (2005), *Enseñar a pensar históricamente. Los archivos y las fuentes documentales en la enseñanza de la historia*. Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona, 15-16.

Per ensenyar història d'una manera participativa necessitam uns instruments actius que es recolzaran sobre uns elements metodològics que hauran estat elegits amb una finalitat clara, sense deixar res a l'atzar, o sobretot no ens podem desvincular de les fonts històriques que són aquelles que permeten d'una manera fefaent justificar tal i com varen succeir els fets que s'intenten analitzar. Aquestes fonts solen estar excepcionalment custodiades als arxius, els quals hem d'intentar apropar als alumnes i descobrir que la història és un fet viu.

A l'hora de consultar les fonts que es troben a un arxiu convé fer-ho en molt de rigor i serietat. Hem de tenir amb compte que la rigorositat ens ajudarà a mantenir-nos fidels a les fonts i a no tergiversar informació.

Precisament la fidelitat a les fonts és un objectiu a aconseguir en aquell procés d'aprenentatge que permet prescindir del llibre de text i dissenyar la unitat d'acord a unes fonts concretes.

Amb això feim una doble tasca que és la d'investigació i la de difusió del fet, associant-los dins el procés d'ensenyament.

Una vegada aconseguit aquest fi es tracta d'agilitzar i/o donar major rendibilitat del temps per aconseguir que l'alumne treballi amb unes condicions òptimes i sobretot redundin en una major implicació de l'alumnat. Amb això es pretén que l'alumnat sàpiga recapacitar sobre les fonts que té al seu abast i sobretot que les percebi com quelcom ben fiable.

Crec, tal com diu J. Cunill Canals, que el treball de recerca és una de les activitats obligatòries dins el batxillerat que resulta interessant per als alumnes. Perquè entre d'altres coses algunes de les actituds i hàbits que el treball conjunt pot aportar als alumnes són aprendre a col·laborar amb els altres, adaptar-se a diferents maneres de treballar, escoltar i analitzar opinions rebudes, enriquir els propis coneixements, ser més responsables i sobretot tolerants³.

I partint d'aquestes premisses intentarem oferir una visió del món de l'arxivística des de la perspectiva més científica de les Ciències Socials.

³ CUNILL CANALS, J. (2000), "El treball de recerca del batxillerat en l'àmbit de la història local" a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 248, 78-82.

2 – Objectius del treball

- Situar els arxius històrics dins el món de l'ensenyança
- Explicar la importància de tenir a l'abast un arxiu on trobar fonts
- Analitzar els diferents tipus de documents que es poden trobar dins l'arxiu
- Comprendre la importància de tota la documentació que hi ha dins un arxiu.
- Situar la tasca arxivística dins el món de les Ciències Socials
- Classificar els diferents arxius
- Comparar l'essència d'uns arxius i d'uns altres
- Identificar allò que servirà per entendre millor l'evolució històrica
- Indicar les fonts primàries i les fonts secundàries per tal de veure la importància d'unes i d'unes altres en els estudis històrics
- Recordar que un arxiu és un cau de riquesa on constantment es poden trobar dades que poden ajudar a entendre com evoluciona la història d'una comunitat, d'un poble, d'un país.

3 – Estat de la qüestió

Els arxius abans menystinguts pel sistema educatiu no universitari, amb el pas del temps semblen que han esdevingut una important font d'estudi i d'interacció amb el món de les Ciències Socials que abasten tota la primària i la secundària obligatòria, així com el batxillerat.

Abans als arxius sols hi solien anar els experts que trescaven entre els diferents papers per tal de trobar alguna inspiració per a algun estudi concret o simplement per consultar fonts per documentar estudis que ja tenien en marxa, en canvi avui en dia els arxius apareixen com un ventall de possibilitats per fer visites amb alumnes de diferents nivells i descobrir tot allò que s'hi amaga.

Els arxius històrics ara són una recurs més per als professors de Ciències Socials per complementar les explicacions del currículum que fan servir.

No ens ha d'estranyar, doncs que a través dels arxius històrics puguin fer didàctica de la història i això serà possible gràcies a recórrer a les diferents ofertes pedagògiques que nombrosos arxius tenen dissenyades per a cada nivell. La tasca del docent serà conèixer bé els serveis que ofereixen arxius i interactuar amb els alumnes sobre qualsevol tema que puguin palpar *in situ* als arxius.

És obvi que, perquè els arxius que disposin d'un fons s'obrin a la tasca educativa, dependrà de la bona iniciativa dels responsables dels arxius i concretament de l'enginy dels arxiviers per obrir les portes a professors i alumnes.

Un arxiver que sàpiga vendre el seu producte a les escoles aconseguirà, en bona manera, un nombre considerable de consultes i de visites. Això sí, s'haurà de dissenyar un pla estratègic de continguts i visites guiades, que permetin copsar els valors democràtics de llibertat, participació i tolerància a través de documents i/o petites activitats preparades per a tal objectiu.

Hem d'esmentar que a països occidentals com França, Alemanya i el Regne Unit existeixen unes xarxes de connexió estatal amb el arxius, la qual cosa possibilita la consulta de la base de dades sobre el material existent en fons a un determinat lloc en concret.

Segons apunten l'autor Ramón Sala Fernández de Aramburu a l'actualitat les fonts primàries constitueixen una important cabal d'informació per poder viure i estudiar les Ciències Socials de primera mà. És ben cert que les institucions escolars intenten coordinar-se amb aquelles institucions i organismes que ostenten la titularitat o la custòdia d'importants documents de tota mena. No obstant això s'ha de dir que encara existeixen alguns impediments perquè no tot està encara ordenat ni adaptat per rebre la visita dels escolars i dels estudiants. Una vegada que tots els arxius estiguin en condicions de rebre estudiants i d'oferir experiències didàctiques aleshores podrem dir que les fonts primàries estaran totalment a l'abast de l'educació⁴.

Tradicionalment semblava que la investigació al nostre país era una cosa allunyada de la realitat. Posteriorment s'ha d'esmentar que els darrers anys s'ha duit a terme un important esforç perquè la investigació sigui quelcom possible al nostre país. Sovint sentim parlar de polítiques I+D això ha fet possible que la investigació estigués al primer plànol de la vida quotidiana. Ara bé, perquè hi hagi un abans en la investigació és necessari el recolzament i la implicació d'organismes públics i privats que inverteixin i que posin en coneixement com i que fan els investigadors de les distintes branques del saber.

Si s'investiga, s'obri el futur a molta gent i a l'hora es demostra que la tasca d'investigació és una tasca de gran importància per conèixer, en el cas de les Ciències Socials, la realitat sobre el qual es fonamentava i es fonamenta el coneixement històric.

Avui en dia per estudiar les font primàries tenim un clar avantatge. Abans per fer qualsevol consulta calia desplaçar-se a l'arxiu o al lloc on es guardaven els documents o les fonts en qüestió.

L'arribada de les noves tecnologies ha suposat un clar revulsiu perquè gràcies a la digitalització duita a terme per nombroses institucions, sols cal entrar a la pàgina d'un arxiu en concret i, després d'un previ registre, consultar els documents bé des de l'aula, bé des de la biblioteca o, fins i tot, des de casa.

⁴ SALA FERNÁNDEZ DE ARAMBURU, R. (2002), "El baúl de los recuerdos" a *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 34, 65-72.

Evidentment això ha suposat un pas de gegant en la difusió de totes les fonts arxivístiques, així com de l'important patrimoni sociocultural que existeix en el món civilitzat.

De totes maneres no hem de pensar que tot estigui fet. Encara són molts els arxius que sols es poden consultar *in situ*. No obstant és bo fer palès que la iniciativa de digitalització és una tasca encomiable perquè permet una consulta ràpida i a l'hora segura, segura en el sentit que no es fa mal bé els documents i per tant redunda en la tasca de conservació.

4 – Arxius i ensenyança

4.1 – Introducció legislativa

El patrimoni històrico-cultural del nostre entorn és molt ric. Si partim dels orígens més remots fins a l'actualitat ens trobarem amb un dens cabal de recursos, cabal que si bé actualment està protegit del tot, abans no se li concedia tanta importància. No és estrany que al llarg dels darrer segle s'hagin formulat diferents lleis i/o directrius que protegeixin tot el patrimoni.

Atenent-nos a l'especial idiosincràsia legislativa espanyola, podem parlar diferents de legislacions. Així en primer lloc ens trobam amb la legislació estatal, en segon lloc amb la legislació autonòmica i en tercer lloc la legislació insular i/o municipal. S'ha de vetllar perquè el patrimoni estigui suficientment supervisat a través d'aquestes legislacions esmentades i, sobretot, cal evitar duplicitats i, sobretot, contradiccions.

Un exemple seria aquell que un determinat bé patrimonial, necessita d'una reforma urgent però que per contra competències no permet una actuació diligent i acurada.

En el cas de Mallorca hem de dir que el fet de ser lloc d'itinerància de diferents pobles ha fet que, com ja hem esmentat abans, puguem parlar d'un important llegat patrimonial. Ara bé, ens trobam que sovint manca allò més important que és la documentació escrita i de la qual no disposam fins a partir del segle XIII en què Jaume I, rei de la Corona d'Aragó, va conquerir Mallorca. I és a partir d'aquest segle quan començam a trobar documents escrits.

A nivell estatal trobam la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, amb una darrera modificació de 30 d'octubre de 2015. Ja en el seu preàmbul ens diu que el patrimoni és el principal testimoni de la contribució històrica i remarca que la protecció i l'enriquiment dels bens que l'integren constitueixen obligacions fonamentals que vinculin a tots el poders públic.

Continuant amb la mateixa Llei, és el títol VII que ens parla del *Patrimoni Documental i Bibliogràfic i dels Arxius, Biblioteques i Museus*.

4.2 – Breu història dels arxius

Els arxius constitueixen la memòria de les institucions i de les persones, i existeixen des del moment en que l'home va decidir fixar per escrit les seves relacions com a ésser social. Els arxius són una manifestació de l'activitat humana, la història dels arxius no pot ser considerada al marge de la Història general de la qual formen part en tant que la societat condiona la seva existència, la seva organització, els criteris de conservació i la seva finalitat.

El que és evident és que els arxius que compten amb un important fons documental són, han estat i seran font inesgotable d'aportació d'idees i de concreció de temes que pot ser pul-lulen dins amagatalls inescrutables per a la gent del carrer però són font d'idees d'estudiosos.

A l'hora d'analitzar la història dels arxius es fa necessari establir una periodificació i uns límits. Aquests poden anar des de l'Edat Antiga fins avui en dia.

La Revolució francesa va provocar un gir dins la Història europea que va repercutir decisivament en la consideració de l'arxiu. Va néixer un nou concepte: la Sobirania Nacional; era l'adveniment de l'Estat de Dret. per tant ara l'arxiu passava a ser garantia de drets dels ciutadans i jurisprudència de l'actuació de l'Estat⁵.

A més en el segle XIX va sorgir un fenomen comú a tota Europa: un fort sentiment nacionalista que va dur a cercar en el seu passat les arrels de la identitat nacional. D'aquesta manera podem dir que durant el Vuit-cents es va despertar l'interès pel coneixement del passat. L'aparició del Romanticisme i dels diferents nacionalismes varen suscitar un important rerefons històric; l'Edat Mitjana va servir de font d'inspiració a molts d'autors i també algunes llegendes varen servir per forjar la identitat dels nacionalismes que s'obrien camí en una Europa que fins aleshores romania bastant reclosa en si mateixa.

Fruit d'aquest interès pel passat històric dels pobles és normal que la historiografia passi a tenir més importància i per tant els estudiosos vulguin emprar-la amb més rigorositat.

Es va desenvolupar la historiografia científica, que trobava en els documents arxivístics els elements de la investigació històrica. Com a

⁵ RUIZ RODRÍGUEZ, A. Á. (1995), *Manual de Archivística*. Madrid: Síntesis, 20-27.

conseqüència d'aquest fet, es va produir la concentració dels arxius de les institucions públiques i privades de l'Antic Règim en un únic arxiu: l'Arxiu Nacional, que va ser obert a la investigació.

Els *Archives Nationales* de França es varen crear l'any 1789; el *Public Record Office*, al Regne Unit, al 1851; a Espanya, l'*Arxiu General Central del Reino* l'any 1858 i l'*Arxiu Histórico Nacional* al 1866, ambdós durant el regnat d'Isabel II.

Així doncs els arxius havien adquirit una doble dimensió: per un costat, custodiaven els deures i drets dels ciutadans, i, per l'altre, eren la memòria del passat de la nació i per això objecte d'investigació històrica.

4.3 – Arxius-escola

Allò que volem intentar és que es pugui crear una simbiosi arxiu-escola tal com diu Núria Serrat Antolí en el seu article *Una simbiosis archivo-escuela*, on els arxius poden convertir-se en autèntics entorns d'aprenentatge per treballar els principals continguts conceptuals i procedimentals de la història.

Possiblement molts de docents s'han plantejat la necessitat i la importància de desenvolupar qualche tema específic de la història mitjançant la utilització i l'estudi de fonts d'arxiu. Però es poc freqüent l'ús sistemàtic de l'arxiu per a l'ensenyança de la història i això és així perquè els docents troben una sèrie de problemes a l'hora d'articular propostes didàctiques basades en fonts arxivístiques.

Algunes d'aquestes són certa dificultat a l'hora d'accedir de forma directa a les fonts d'arxiu, molts períodes de la història queden sense cubrir a la majoria d'arxius locals. Els documents arxivístics en ocasions utilitzen un llenguatge de difícil comprensió per als alumnes, etc.

Malgrat això, també és possible ensenyar història sense ensenyar les fonts de la qual es nodreix la història. Per tant, s'ha de tenir en compte que si pretenem ensenyar història més enllà de la simple memorització, es requereixen uns instruments, i aquest són a més dels metodològics, les pròpies fonts històriques⁶.

⁶ SERRAT ANTOLÍ, N. (2002), "Una simbiosis archivo-escuela" a *Íber, Didàctica de les ciències socials, Geografia i Història*, nº 034, 27-29.

Per entendre millor el paper que juga la història amb la seva relació amb l'entorn que l'envolta cal que des de l'aula els docents intentin motivar l'alumnat perquè se'n adonin que tot allò que vivim i veim és quelcom que d'una manera o d'altra està relacionat en l'entorn més immediat. Des del punt de vista més efectivista hauríem d'aconseguir que els alumnes poguessin viure els canvis que s'han fet en la societat on viuen al llarg del temps. Pot ser a les unitats més rellevants del currículum s'hauria de fer un especial esment en els fets que han repercutit al voltant d'allà on viuen els estudiants. Sens dubte un exemple prou clarificador era l'assignatura d'Història de les Illes Balears, en la qual els alumnes podien veure com havia evolucionat la societat illenca al llarg de les centúries. Com ja hem dit una altra possibilitat real és coordinar entorn real i àmbit d'estudi⁷.

Dins el context escolar, el que ha quedat palès és que els centres escolars són els llocs idonis per impartir coneixement. S'ha de dir que al llarg de la història el concepte d'ensenyament ha sofert nombroses evolucions i segurament la que seria la concepció més òptima seria concebre l'escola com l'espai en el que s'interactua entre professorat i alumnat amb una finalitat clara: aconseguir que l'alumnat formi uns conceptes i uns valors. De totes maneres també hem de dir que els formadors dins aquest espai d'interacció en resulten beneficiats perquè hem de reflexionar i a fi d'això hi ha un *feedback* constant que permet que la seva formació evolucioni en paral·lel als temes tractats en aquest espai de diàleg.

De fet hem de dir que entre els objectius que es marca la Llei d'Educació hi ha una sèrie de competències bàsiques que són les que concreten el disseny del currículum.

Així doncs, la funció pedagògica i divulgativa té l'avantatge de fer comprensibles a les noves generacions la importància i la utilitat dels arxius.

Per altra banda, la irrupció de la informàtica i dels nous suports documentals més rentables, han plantejat a l'arxivística no sols el control del document fitxat sobre un suport clàssic (paper o pergami), sinó també el control

⁷ AYASTA VALLEJO, D. M. (2010), "La motivación en el aula de historia" a *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 63, 115-122.

i gestió d'una informació cada vegada més abundant i que pugui ser esborrada dels seus nous suports, el que és l'impacte de les noves tecnologies⁸.

Així doncs, diu Josep Pich Mitjana que les TIC (Tecnologies de la Informació i de la Comunicació) han de tenir un paper fonamental. El sistema educatiu hauria de garantir la transferència d'uns coneixements de qualitat, i que els alumnes aprenguin de manera activa, sobretot si vivim dins la denominada *societat digital*. Els professors hauríem d'assumir noves competències treballant perquè sàpiguen utilitzar els recursos que proporcionen les TIC⁹.

D'aquesta manera, les noves tecnologies han canviat la percepció i el sentit de tot el nostre entorn, aquelles teories clàssiques del sentit de la funció i dels arxius de "recollir, conservar i servir" es mostra insuficient per explicar els nous fenòmens i circumstàncies que incideixen en la gestió dels nostres centres. Vivim en un període en que la necessitat d'adaptar-se i crear noves infraestructures, nous sistemes, nous models, la innovació en el seu sentit més ampli, és un desafiament per pur motius de supervivència, és necessari afrontar.

En conclusió, era difícil imaginar l'impacte de la tecnologia en el món de la informació i per suposat en el dels arxius. Tot això ens obliga a fer un esforç d'adaptació si volem ocupar el lloc que ens correspon en aquesta innovadora geografia de la difusió i accés a la informació¹⁰.

⁸ RUIZ RODRÍGUEZ, A. Á., *op. cit.* p. 34.

⁹ PICH I MITJANA, J. (2010), "L'ensenyament de la Història i les TIC" a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 362, 8-9.

¹⁰ GALVÁN RIVERO, C. i BARÓ PAZOS, J. (coord.) (2011), *La utilidad de los archivos. Estudios homenaje a Manuel Vaquerizo Gil*. Santander: Publicaciones Universitat de Cantàbria, 9-16.

4.4 – Utilitat dels arxius i dels arxivers

De sempre he considerat que el vocable document pot engranyar un sentit molt extens o general. *Documentum* té arrels comunes amb el verb *docere* que significa mostrar, enunciar, ensenyar o, per emprar una expressió d'actualitat, informar, proporcionar informació. Segons aquesta interpretació, document *lato sensu* és tot allò que en si mateix porta una càrrega informativa sobre qualsevol fet, del qual n'és testimoni. I per això serveix a la Història¹¹.

Deia Michel Duchein que res no és possible sense el recurs de la memòria de la qual els arxius són els guardians. Una societat no pot viure sense memòria i els arxius constitueixen la memòria de la societat. La figura del arxius es converteix en la memòria de la col·lectivitat, participa en la conservació d'aquesta memòria i els arxivers, d'alguna manera, es converteixen en aquells qui custodien aquesta memòria col·lectiva¹².

Així doncs, quan demanam què és un arxiu sorgeix una qüestió prèvia, abans de definir què és un arxiu convé definir què és l'arxivística. Per definir l'arxivística trobam un doble vessant, l'institucional i documental i dins un context com l'actual ens adonam que fruit d'aquest doble vessant els arxius han deixat de ser unitats aïllades i marginals per integrar-se dins un conjunt més ampli, susceptible d'esser consultat per molta més gent que no pas abans. Lògicament en una societat com l'actual on les noves tecnologies han facilitat que el que abans era un recó inaccessible passi a ser quelcom a l'abast de tothom, hi ha un llicència que se centra sobretot en la transparència i l'agilitat en l'accés a la informació i en la seva administració, i òbviament els arxius no poden ser aliens a aquesta exigència que fa el públic en general¹³.

Precisament a aquests aires de modernització que es pretén donar als arxius el que primer s'ha de perseguir com primer objectiu és la normativització. Quan parlem de normativització es fa entenent-se l'organització i el servei que donen aquests arxius als estudiosos i el públic en general. S'ha de fugir de la idea decimonònica i romàntica que els arxius eren un espècie d'illes que res no

¹¹ MUT CALAFELL, Antoni (1992), "Reflexions sobre la defensa dels fons bibliogràfic, documental i gràfic del patrimoni cultural de les Illes Balears" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII, 169.

¹² GALVÁN RIVERO, C. i BARÓ PAZOS, J. (coord.) (2011), *op. cit.* pp. 39-56.

¹³ HEREDIA HERRERA, A. (2007), *¿Qué es un archivo?* Madrid: Trea, 22-24.

tenien a veure amb la societat del seu temps. Un cop que s'ha aconseguit la normativització, l'arxivística passa a ser una ciència tal i com es pot concebre al segle XXI. En certa manera es regeix tal i com es regeixen altres tipus d'organitzacions que tenen com a finalitat darrera l'entroncament amb la societat¹⁴.

Quant a la tasca de l'arxiver, ens diu Antoni Mut i Calafell, que és necessari que es confiïn a autèntics professionals de la documentació, a Arxivers qualificats, sensibles als perills que l'envolten i amb capacitat d'intervenir en el seu cicle vital des del moment de produir-se fins a la decisió d'expurgar-la o de guardar-la indefinidament. Tampoc existiran Arxius si no es disposa de locals i instal·lacions adequades per a acollir, conservar i difondre els respectius fons documentals. Els Arxius són part imprescriptible del Patrimoni documental i, si aquest s'ha de defensar, no és per a tenir-lo tancat amb pany i clau, sinó al servei de la pròpia Administració i dels ciutadans, tal com preveuen la Constitució i la Llei de Patrimoni Històric en els articles referits a la consultabilitat dels documents des del període de la seva vida administrativa, amb les excepcions igualment predeterminades de forma expressa, sense oblidar les tasques de projecció educativa i cultural que evidentment han de complir aquests Centres¹⁵.

¹⁴ NÚÑEZ FERNÁNDEZ, E. (2007), *Archivos y normas en ISO*. Madrid: Trea, 11-13.

¹⁵ MUT CALAFELL, Antoni (1992), *op. cit.* pp. 169-186.

5 – Els arxius històrics de Mallorca

5.1 – Introducció

Pel fet de ser Mallorca una regne amb entitat jurídica pròpia , en la seva qualitat d'illa, de Regne enmig de la mar, va gaudir d'un allunyament del poder central prou beneficiós per a la conservació d'un gran patrimoni documental.

El conjunt de l'illa, gràcies a la seva peculiaritat geogràfica i d'evolució històrica, enganyaria el període de pau interior posterior a la guerra de Successió del segle XVIII amb la inexistència (o existència atenuada, si ho volem) de conflictivitat “importada” de la resta de l'Estat durant l'Edat Contemporània. Aquest fet evitaria la desaparició violenta de molts d'arxius o l'inici del seu èxode cap a mans de vegades malcuoses, coses tan freqüents a altres indrets¹⁶.

Integren el patrimoni documental de les Illes Balears els arxius i documents tant de titularitat pública com privada, i també els que, generats actualment, són de relleu per al coneixement de l'evolució històrica de les Illes. La llei reguladora d'aquest important patrimoni és el Títol II del Patrimoni Documental de les Illes Balears, Article 5. Integrats pels fons recollits per l'Arxiu del Regne de Mallorca, l'Arxiu històric provincial de Maó, l'Arxiu general del Consell de Mallorca, l'Arxiu municipal de Ciutadella i l'Arxiu històric d'Eivissa.

A més a més dels arxius i documents de titularitat privada radicats en el territori de les Illes Balears, d'una antiguitat superior als cent anys, produïts, rebuts o conservats per qualsevulla persona física o jurídica, pública o privada.

Així a les Illes Balears tenim l'Arxiu Capitular de Mallorca, l'Arxiu Històric d'Eivissa, Universitat de les Illes Balears. Arxiu Històric, Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears, Ministeri de Cultura. Arxiu Intermedi Militar de les Balears, Biblioteca i Arxiu Històric de Maó, Govern Balear. Arxiu Històric de l'Administració.

És evident la importància patrimonial dels arxius, doncs són la font principal per a la història de la ciència.

¹⁶ SASTRE I BARCELÓ, Joan Carles (1992), “L'arxiu del monestir de Santa Clara: Notes per a la seva catalogació, conservació i difusió” a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII, 281-290.

5.2 – L'Arxiu General del Consell Insular de Mallorca

L'Arxiu General del Consell de Mallorca, com a servei públic i servei general de l'Administració és l'entitat encarregada de la gestió documental de la institució i dels centres, empreses, instituts i organismes que en depenen, així com la d'aquells altres fons procedents d'entitats o de particulars que ingressin per donació, compra o qualsevol altra figura jurídica, sigui quin sigui el suport o la forma de la documentació, i de la conservació, l'accés i la difusió d'aquesta documentació. Orgànicament està adscrit a la Vicepresidència de Cultura i Patrimoni Històric.

Com diuen els autors Isabel Garau Llompart i Francesc Riera Vayreda al seu article "Arxius de la Administració Local a Mallorca: deu anys d'actuació", els fons d'aquest Arxiu és format d'una part per la documentació procedent de l'extingida Diputació Provincial de Balears i la dels centres benèfics que en passaren a dependre a mitjan segle XIX, i els d'altres institucions que, per diversos motius, es trobaven junt a la documentació de la Institució Provincial; i per altra, els fons generats i rebuts pel Consell i els d'arxius privats. Tot això constitueix un conjunt de gran transcendència, no tan sols per al coneixement del passat històric recent -especialment dels segles XVIII i XIX- sinó també d'èpoques més llunyanes.

Pel que fa a la ubicació, es varen concentrar a un local de la Casa de Misericòrdia, edifici que posteriorment es convertiria en seu de l'Arxiu, entre d'altres dependències culturals¹⁷.

5.3 – Els arxius municipals de l'illa de Mallorca

Els arxius municipals són el conjunt de documents generats i rebuts per les diverses dependències de l'administració pública municipal en l'exercici diari de les seves funcions, que es concentren, conserven i custodien per constituir informació de tipus oficial.

En realitat els arxius municipals són els que estan més a l'abast, doncs, com diu l'autora Gemma Tribó al nostre país existeixen impediments jurídics

¹⁷ GARAU LLOMPART, I. i RIERA VAYREDA, F. (1992), "Arxius de la Administració Local a Mallorca: deu anys d'actuació" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII, 257-260.

que dificultin el treball didàctic dins els arxius. Per aquest motiu, els arxius públics municipals són els que tenen més possibilitats d'accés i consulta.

L'anàlisi dels fons d'un arxiu municipal ens permetria reconstruir el passat d'un poble: la seva evolució demogràfica, les activitats econòmiques, els esdeveniments polítics, l'agricultura, la vida associativa, etc. Però hem de saber destriar quins són els més adients per a cada etapa educativa¹⁸.

Per tant, l'arxiu representa la concentració dels testimonis de l'acció quotidiana política i administrativa del govern municipal.

És cabal la tasca de recuperació que s'ha duit a terme, tal com diuen els autors Isabel Garau Llompart i Francesc Riera Vayreda, doncs la preocupació per la salvaguarda del Patrimoni documental va venir marcada a principis de la dècada dels vuitanta, pel creixent interès dels investigadors per la Història Local i l'augment de la consciència col·lectiva referent a la conservació d'aquest, motivant a les autoritats i institucions a promoure plans d'actuació després d'anys d'abandonament.

D'aquesta manera és l'any 1982 quan es varen formar els primers grups de treball, per a l'organització dels arxius municipals sota la direcció d'Antoni Mut Calafell. Culminant l'any 1983 amb la publicació "*Aportaciones para una guía de los Archivos de Baleares*", compendi que marca l'estat i situació dels nostres arxius fins l'any esmentat¹⁹.

L'administració dels arxius municipals és una funció cabal que ha de ser presa en consideració per les autoritats municipals, ja que a través d'ells es podrà: concentrar ordenadament la informació generada i rebuda per les diverses dependències de l'administració pública municipal; classificar i conservar els expedients; conèixer el contingut de la informació, quantitats, dates i la seva localització. Evitar un creixement irracional de la informació documental de l'administració pública municipal. Avalar legalment la gestió governamental de l'ajuntament davant altres autoritats i facilitar la consulta del material de l'arxiu general de les dependències municipals.

Així doncs, la tipologia d'arxius que més s'adapta a l'acció didàctica, tant per tractar de problemes socials actuals com per construir coneixement històric

¹⁸ TRIBÓ, G. (2002), "Archivos municipales y comarcales y didáctica de la historia" a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 034, 46-52.

¹⁹ GARAU LLOMPART, I. i RIERA VAYREDA, F. (1992), *op. cit.* pp. 253-256.

són els arxius municipals, ja que en els seus fons tenen registrada la vida de la comunitat a la que estan vinculats.

5.4 – L'Arxiu del Regne de Mallorca

5.4.1 – Introducció

L'Arxiu del Regne de Mallorca resulta un centre poc conegut en comparació amb altres de l'àmbit de l'antiga Corona d'Aragó, malgrat la importància de la seva documentació com a reflex de la història d'un dels territoris que van conformar l'antiga Corona d'Aragó.

Les primeres descripcions daten de l'últim terç del segle XIX i es deuen a Josep Maria Quadrado i Alfred Morel-Fatio. En el segle XX ens nodrim de les aportacions de Pere A. Sancho Vicens el 1916, s'ha d'esperar pràcticament fins als anys cinquanta per veure noves aportacions descriptives de l'Arxiu del Regne de Mallorca, realitzades pel que aleshores n'era director, Joan Pons i Marquès²⁰.

L'Arxiu del Regne de Mallorca es troba a la Casa de Cultura de Palma (carrer Ramon Llull, 3). Antigament aquest edifici formava part del conjunt conventual del convent de Sant Francesc, el qual és el més representatiu de l'ordre franciscana a Mallorca i un dels més importants tant per la seva influència en la societat mallorquina com pel seu ric patrimoni històrico-artístic. Es tracta, en primer lloc, del més antic dels convents franciscans de Mallorca, any 1281, i, en segon lloc, pel paper que va exercir dins la societat mallorquina. La influència del convent també es va manifestar en el camp artístic ja que es va convertir en el model de referència alhora d'edificar altres convents franciscans tant a Mallorca com Menorca. En definitiva, el convent de Sant Francesc constitueix un dels conjunts monumentals més importants de Mallorca i ha marcat una fita important en la història urbana de la ciutat de Palma²¹.

²⁰ URGELL HERNÁNDEZ, Ricard (2000), *Arxiu del Regne de Mallorca*. Palma de Mallorca: ed. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, 7-8.

²¹ ORDINES JOAN, J. A. (2007), "Les cròniques conventuals de l'església de Sant Francesc de Palma" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CXXIII, núm. 861, tom LXIII, 259-280.

5.4.2 – Breu història de l'Arxiu del Regne de Mallorca

Les Illes Balears es varen incorporar al món europeu medieval durant el segle XIII. El procés es va iniciar l'any 1229 quan el rei Jaume I, rei de la Corona d'Aragó, va dur a terme la iniciativa de la conquesta de Mallorca. El nou Regne de Mallorca va ser dotat d'una estructura jurídica i política immediatament després de la conquesta, mitjançant la promulgació de la *carta de Franquesa* el primer de març de 1230.

Les disposicions de la *Carta de Franquesa* estableixen la participació de la comunitat en diverses competències públiques, la qual cosa suggeria la tímida aparició d'un municipi rudimentari.

El naixement de l'Arxiu del Regne de Mallorca s'emmarca dins la conquesta de Mallorca, un període que coincideix amb la fixació de les primeres fonts documentals; així veim com el propi rei Jaume I a través de la seva *Crònica* fa una especial èmfasi en la conquesta de Mallorca. A partir d'aquí podem dir que ja disposam d'un marc històric-documental en el que centrar-nos i en què arrancar l'estudi de les Balears. No obstant això no ens hem de pensar que això no sigui objecte de certa vulnerabilitat perquè encara no se està en una etapa prou avançada en l'estudi i conservació de les fonts primàries.

Poc a poc s'estructura el govern municipal entorn del batle reial, representant del monarca, i de cert prohoms als quals s'atribueixen diverses competències en unió amb el batle o de manera aïllada. El naixement del municipi orgànic es va produir el 1249.

Les institucions sorgides a partir d'aquest any i consolidades durant el segle XIV van anar produint un volum important de documentació. L'activitat dels diferents òrgans es va plasmar en diverses sèries documentals, que se'ns fan evidents a partir del segle XV, i va plantejar la necessitat de conservar uns documents necessaris per facilitar el funcionament de l'administració municipal. La idea es va plasmar en la determinació del Gran i General Consell del 6 d'octubre de 1585, consistent a fer "*un Arxiu gran, ahont stiguessen recòndits y guardats tots los actes, llibres y altres scriptures de l'Universitat*". Es constituïa així l'Arxiu de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, precedent més

antic i nucli primitiu del que actualment coneixem com a Arxiu del Regne de Mallorca. El dipòsit va quedar instal·lat a la mateixa Casa de la Universitat.

Durant el segle XVII es va construir la nova Casa Consistorial al mateix lloc que ocupava l'antiga Casa de la Universitat, i hi va quedar instal·lat l'Arxiu d'aquesta institució. A aquesta època corresponen els primers instruments de descripció que coneixem.

Durant el regnat de Felip V, a Mallorca el Decret de Nova Planta de la Reial Audiència del Regne de Mallorca (1715), va significar la supressió de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca i l'establiment d'un ajuntament de regidors amb funcions reduïdes només a l'àmbit de la capital. El nou ajuntament va ser encarregat de donar continuïtat a la documentació. Ja a l'època d'Isabel II, es va desenvolupar una nova institució: la Diputació Provincial de les Balears, la qual es va fer càrrec dels fons documental²².

Així arribam a la segona meitat del segle XIX, una centúria que destaca per l'acceptació dels principis fonamentals de l'arxivística, ens diu Carmen Cayetano. Tot i que amb retard es va impulsar un moviment de normalització en la descripció que va permetre un intercanvi de dades entre els diferents arxius existents, a més es va ampliar el control dels documents a etapes molt primerenques de la seva creació alhora que es generalitzava la consulta d'aquests documents i que es posava en pràctica el concepte de qualitat en l'organització del treball²³.

Anirem finalitzant ja en el segle XX. Les bases posades per Quadrado van servir als directors que el van succeir fins a l'actualitat, per continuar la tasca d'augmentar els fons. D'aquesta forma, s'han anat incorporant progressivament els arxius de pràcticament la totalitat de les institucions responsables de l'administració de Mallorca en algun moment de la seva història (la Batlia i Jutjat Privatiu de Censos, els arxius del Clero, l'Arxiu del Reial Patrimoni, els fons produïts pels notaris i els de la Diputació Provincial).

A tot això s'ha d'afegir la incorporació de fons particulars de diversa procedència: arxius nobiliaris, familiars i particulars o d'empreses.

²² URGELL HERNÁNDEZ, Ricard, *op. cit.* pp. 11-12.

²³ CAYETANO MARTÍN, María del Carmen (2000), "Las raíces de la Archivística contemporánea en España y el Ayuntamiento de Madrid (1821-1867)" Madrid: *Primer Congreso Universitario de Ciencias de la Documentación*, nº 10, 719-732.

Un altre moment important es va produir el 1955. Amb motiu de la formació del Patronat Provincial de les Balears, es va crear el 1939 la Casa de Cultura amb la intenció d'integrar en un mateix edifici diversos centres culturals. L'execució del projecte de l'arquitecte Guillem Forteza Piña, sobre un solar que havia pertangut, com hem esmentat, a l'ordre franciscà fins a la desamortització, va començar el 1942 i es va prolongar fins al 1955. El resultat va ser un edifici neoregionalista, inaugurat amb motiu de la celebració a Palma del IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó i al qual es va traslladar l'Arxiu del Regne de Mallorca des de la seva antiga seu de l'Ajuntament de Palma²⁴.

L'Arxiu del Regne de Mallorca a l'any 2010 va començar una procés de reforma total de l'edifici, exceptuant la façana principal del carrer Ramon Llull, la qual cosa ha de permetre que aquest espai s'adeqüi a les necessitats abans apuntades que tenen els arxius històrics que són visitats sovint per historiadors i que alhora han emprès un tasca de divulgació entre el sector escolar. Aquesta remodelació va ser possible gràcies a la col·laboració entre el Ministeri de Cultura i el Fons Europeu de Desenvolupament Regional amb un muntant de 16 milions d'euros, una inversió no gens menyspreable atenent la característica de la seu en qüestió. Essent inaugurat el desembre de 2014²⁵.

5.4.3 – Proposta didàctica de l'Arxiu del Regne de Mallorca

L'Arxiu del Regne de Mallorca ha encetat enguany una etapa de projecció divulgativa envers els centres escolars. Des de l'Arxiu del Regne de Mallorca pretenen divulgar entre els alumnes de Mallorca les possibilitats que ofereix aquesta institució i per tal motiu s'ha dissenyat un programa que consisteix en una visita a l'Arxiu on, d'acord amb l'edat i el nivell educatiu, es realitza una visita molt ben estructurada.

Així trobam una persona encarregada que es dedica a fer l'acolliment dels estudiants/visitants i a més explica el que faran, que és un recorregut a les diferents sales. En primer lloc, la sala d'investigadors, que és l'espai en què l'investigador duu a terme la consulta dels documents procedents dels dipòsits documentals. El següent lloc del recorregut, la sala on es custodien els

²⁴ URGELL, R., op. cit. pp. 16-18.

²⁵ MOREY J., "El Archivo del Reino de Mallorca reabre tras 4 años de obras y 16 millones de inversión" a *Diario Última Hora*, de 18 desembre de 2014.

documents i tot seguit acaben visitant els tallers de restauració de documents, el qual va néixer amb la finalitat de conservar el patrimoni documental i bibliogràfic custodiat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

En acabar el recorregut es retorna a la sala d'inici i s'estableix un col·loqui entre aquesta responsable i els alumnes. Tot seguit se'ls convida a fer unes determinades activitats d'acord al nivell dels alumnes visitants.

Tot això es pot veure més detalladament a l'annex 9.1 d'aquest treball, en el qual a més de la pertinent presentació de l'Arxiu del Regne, es detalla l'essència del servei educatiu d'aquest arxiu mallorquí i es fa seguint els punts que podem trobar dins qualsevol unitat didàctica. Així parla dels destinataris, dels objectius, dels continguts, de les competències bàsiques i naturalment de l'activitat en si, dels recursos materials i d'avaluació.

I per concretar es presenten uns annexos molt profitosos un per al professorat i un per a l'alumnat i, per arrodonir-ho acabar amb un qüestionari d'avaluació.

En resum podem dir que es un proposta sòlida i ben construïda per descobrir l'Arxiu del Regne de Mallorca i per poder investigar amb l'ajuda d'aquesta proposta.

6 – Proposta didàctica

6.1 – Introducció

Els recursos didàctics que es poden emprar són amplis i variats, des del clàssic llibre de text fins a la projecció de pel·lícules, documentals, premsa, utilització de les tecnologies de la informació i la documentació, textos històrics i historiogràfics, entre altres.

No obstant, l'objectiu general de la proposta educativa d'aquest treball és introduir l'alumnat en el procés d'investigació en història a través de l'estudi de les fonts d'arxius. Es tracta que els alumnes puguin conèixer quins són els principals passos que tot historiador desenvolupa quan ha d'enfrontar-se a l'estudi de qualsevol problema o situació històrica, i com poden utilitzar-se les fonts primàries per esbrinar i descobrir pistes que ens permetin resoldre un problema plantejat.

Per tal d'apropar l'alumnat i els arxius, a més de treballar les fonts primàries sobre paper, hem volgut dissenyar unes activitats que connectin l'escola i els arxius. La finalitat d'aquesta activitat és demostrar la interconnexió entre l'actualitat i el passat documentat que trobarem en els arxius.

Per altra banda, la visita a un arxiu amb els alumnes té com a objectiu primordial que els alumnes puguin apreciar com són els documents i la importància que aquests adquireixen a l'hora de fer un estudi minuciós de l'estat de la matèria. Lògicament perquè els alumnes puguin entendre el funcionament, abans a classe, haurem tractat de manera documentada el que es fa a un arxiu. La finalitat concreta és normalitzar la relació entre l'arxiu i l'escola, perquè vegin que a través de l'arxiu es poden complementar alguns temes propers a la realitat social del seu entorn.

Mitjançant la realització de les activitats proposades els escolars poden conèixer la realitat dels arxius i sobretot poden entrar en contacte amb els documents que construeixen la història.

Per tal de crear un clima de col·laboració entre l'aula i l'arxiu, el professor es coordinarà amb l'arxiver i establiran un espai de reflexió en el que l'alumnat hi pugui participar a través de diferents pràctiques que ajudin a descobrir la importància de les fonts dels arxius unides a l'estudi de les

Ciències Socials i, per extensió, d'altres matèries, com per exemple les Ciències Naturals.

La majoria d'arxius, aptes a les visites escolars, com l'Arxiu del Regne de Mallorca, tenen un programa didàctic consistent en un conjunt d'activitats de recolzament per a l'ensenyament/aprenentatge de la història que utilitzen com a recurs didàctic el patrimoni arxivístic i a més el posen a l'abast del professorat a través de guies didàctiques i col·laboracions amb el Centre de Formació i Recursos del Professorat.

Hem d'intentar, juntament amb l'arxiver, oferir i seleccionar els documents que posseeixin major valor pedagògic i contingut històric, establir la forma de presentar-los i planificar, amb el docent, el tipus d'activitat que es pugui dur a terme a l'arxiu i amb els documents d'arxiu, l'organització dels grups i els temes a tractar²⁶.

Per ensenyar els continguts es pot partir de l'exposició dels fets més rellevants que succeeixen en cada període, plantejant interrogants sobre el paper que exerciren els diferents esdeveniments. El posterior treball amb alguns textos històrics o historiogràfics pot servir per abordar aquestes qüestions de manera més analítica.

Recórrer a textos literaris pot ser útil per abordar els canvis a l'àmbit social i de les formes de vida. D'altra banda, és molt útil elaborar un treball amb fonts històriques a l'hora de treballar els conflictes socials que han succeït al llarg de la història.

Per tant, a l'hora d'adquirir competències és necessari assolir coneixements, com ara: lectura i comentari de textos històrics i historiogràfics, mapes i gràfics, confecció d'esquemes o mapes conceptuals, debats que permetin la reflexió i la posada en comú dels coneixements adquirits i que desenvolupin les actituds de tolerància i respecte, etc.

Per acabar, també haurem de planificar i elaborar breus treballs d'indagació, síntesi o iniciació de la recerca històrica, en grup o individualment, en què es puguin emprar les diferents fonts primàries i secundàries i valorar el

²⁶ VELA, S. (2002), "Archivos y didáctica: un estado de la cuestión" a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 034, 25.

paper de les fonts i els diferents enfocaments utilitzats pels historiadors. I, és clar, saber analitzar la successió de fets i la possible simultaneïtat d'aquets mitjançant el domini de la cronologia i el temps històric.

6.2 – Activitat proposada

6.2.1 – Competències

Mitjançant aquesta activitat pretenem desenvolupar les competències que podem adquirir mitjançant el treball amb textos; són les socials i cíviques i la de consciència i expressions culturals, concretament dins aquesta destacar el coneixement del patrimoni històric i artístic i reconeixement dels diferents estils i gèneres artístics, tan històrics com culturals, etc.

També s'han d'anomenar les competències digitals, per a l'ús correcte de les noves tecnologies i valoració de la selecció d'informació de manera crítica, considerant la fiabilitat de les fonts de les quals procedeix.

Dins els objectius específics podríem destacar l'elaboració d'hipòtesis de treball dels processos històrics estudiats procedents de tot tipus de fonts: la pròpia realitat, les fonts històriques, els mitjans de comunicació o les tecnologies de la informació i comunicació.

Per tal de dur a terme el nostre treball d'investigació recorrem a les fonts primàries que hem trobat a l'Arxiu del Regne de Mallorca i que consisteix en dos documents, un dels quals fa referència als Estatuts del *Círculo Doctrinal José Antonio* i l'altre presenta les ordres del Ministeri de Governació relacionats amb la campanya electoral de l'any 1977. Ambdós els podem enllaçar amb el Bloc 3, "L'Espanya del segle XX", i aquí dins el punt el punt 5 "La Transició i la democràcia, des de 1975" (La Transició política, la Constitució de 1978, l'Estat de les autonomies, l'Estatut d'autonomia de les Balears i els governs democràtics).

Mitjançant aquests documents es pretén donar una àmplia visió del panorama socio-polític de l'època. El primer document parla de la constitució del *Círculo José Antonio* a la ciutat de Palma (annex 9.2). Aquest partit polític va néixer als anys seixanta i es va implantar a tot l'Estat Espanyol. Aquest document se cenneix a la constitució a Palma del *Círculo José Antonio* que es du a terme per difondre i desenvolupar aquesta ideologia extremistista.

Concretament és un objectiu primordial per a aquests la difusió del pensament de José Antonio Primo de Rivera (1903-1936), incorporant al mateix tota la joventut espanyola.

El *Círculo José Antonio* estava format per diferents classes de socis: de nombre, honorífics i col·lectius, cada un d'ells amb una sèrie de drets.

El *Círculo* se regia pels següents orgues de govern: Assemblée general, Junta General de Compromissaris i Junta directiva.

A les eleccions de 1977 els resultats obtinguts varen ser els següents: 8184 vots, la qual cosa va representar un percentatge del 0,04 % i zero escons.

Pel que fa al segon document, que es una ordre del subsecretari d'Ordre Públic de 8 de juny de 1977 (annex 9.3), dirigit als governadors civils i delegats de govern de Ceuta i Melilla mitjançant el qual s'avisava del possible augment d'aldarulls i d'atemptats contra l'ordre públic durant tot el període de la campanya electoral així com el dia de la celebració de les eleccions o sigui dia 15 de juny de 1977.

En aquest document es fa una relació de possibles situacions que poden anar en contra del que la llei estipula o marca. Així fa esment els actes relacionats amb la campanya de propaganda electoral com la col·locació de cartells, reunions i actes públics.

Avisa de les reunions i actes públics il·legals amb penes d'arrest o multa des de 50.000 a 500.000 pessetes i inhabilitació.

Fa menció especial a l'exhibició de pancartes a les reunions al·lusives a partits polítics no legalitzats i al fet que onegin a les mateixes reunions banderes republicanes.

Per altra banda, també parla o adverteix dels impresos relacionats contra la unitat d'Espanya, la Institució monàrquica i fent especial protecció al prestigi de les Forces Armades.

Finalment, destaca els actes prohibits i d'altres que poden ser constitutius de delictes si són duits a terme el mateix dia de la celebració de les eleccions. Aquest poden ser: desordres públics en sentit estricte, desordres públics a col·legis electorals (ruptura de mobles, urnes o insults, amenaces, crits provocatius), tinença d'armes, coaccions electorals, incompliment de les seves funcions pels membres d'una mesa electoral, entre altres disposicions.

A través d'aquests dos documents explicarem el context històric de l'època. S'haurà de fer referència al clima de tensió que va dominar aquest primers anys i que com veurem després de les eleccions es va saldar amb el triomf de les forces democràtiques i el que serà més curiós és que els immobilitistes gairebé no varen tenir representació parlamentària.

El perquè de l'elecció d'ambdós textos és per destacar els inicis de l'Estat democràtic. En el cas del "Círculo José Antonio", veure com un partit minoritari i amb una ideologia d'extrema dreta és pot presentar a unes eleccions democràtiques i, precisament, el text sobre les eleccions destacar la importància que tenen aquestes dins el nou Estat democràtic.

Els alumnes hauran de llegir-lo, entendre'l, treballar-lo i debatre'l a classe fent l'intercanvi d'opinions i posteriorment relatant per escrit allò que va significar el tema proposat a partir d'aquest document.

L'activitat proposada està adreçada a segon de batxillerat, s'han tengut en compte el currículum així com el temari que és objecte d'avaluació a la selectivitat. A més la unitat també s'ha fet tenint en compte un temporització de tres sessions que inclou: presentació de l'activitat, desenvolupament i avaluació de la mateixa, posant un èmfasi especial a la visita que es farà a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

6.2.2 – Temporització de les activitats d'ensenyament-aprenentatge

Respecte de la temporització de l'activitat, es proposen tres sessions de classe, per tant 55 minuts cada una.

Primera sessió – A la primera sessió, el professor haurà d'introduir el tema que es desenvoluparà i explicarà tot allò relacionat amb l'activitat arxivística. Per tal de saber els coneixements que l'alumnat pugui tenir sobre el tema farem una avaluació inicial, que consistirà en una exploració de diferents aspectes que sortiran al llarg de les sessions. Una vegada enllestit això explicarem els antecedents i context del moment del document extret de l'Arxiu del Regne de Mallorca, a continuació manarem unes activitats de reforç, per exemple, a través d'un comentari de diferents imatges. I, podríem acabar la sessió amb la proposta d'un debat, com per exemple relació del context de l'època amb l'actual.

Segona sessió – Visita *in situ* a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Prèvia a la visita a l'arxiu haurem treballat amb l'alumnat sobre l'essència d'aquesta institució des dels seus orígens fins a l'època actual (història de l'edifici, història del lloc on es troba...), posant especial interès en la tipologia de documents que nosaltres podrem veure i dels quals treballarem.

A més a més de la visita, es proposa realitzar un taller d'interpretació i d'anàlisi documental a través de l'observació i la manipulació de documents facsímils i originals, en el qual es treballarà l'estructura, el contingut, el propòsit, la procedència, el suport material i el coneixement històric aportat a partir d'una selecció de documents.

Tercera sessió – Treball a classe amb el document o documents arxivístics (fotocòpia), on els alumnes hauran de realitzar les pertinents activitats de lectura, comprensió, contextualització històrica i relacionar-lo amb el tema curricular. Analitzariem el document seguint un ordre:

- Precisar els fets i les causes de les quals ens informa el document.
- Saber si el document ens parla d'activitats socials, polítiques, etc. o de grups socials.
- Aportar dades concretes
- Esbrinar les opinions significatives.

Podrem parlar d'allò que els ha suggerit i d'allò que els ha recordat. Podrem obrir un torn de debat on els alumnes exposin allò que han assimilat.

6.2.3 – Metodologia

La metodologia que seguirem es dividirà en dos principis o dos eixos fonamentals; per una banda, els principis psicopedagògics i, per l'altra, els principis didàctics. Baix el nom dels psicopedagògics considerem que l'alumnat és l'artífex del seu propi aprenentatge i que el professor sols és un referent en el procés d'ensenyament. Així, es treballarà partint del nivell de l'alumnat, assegurant la construcció d'aprenentatges significatius possibilitant que els alumnes realitzin aprenentatges significatius per si sols (aprendre a aprendre)

Per tant, es pretén una metodologia activa, interactiva, col·laborativa, i que potencii la cooperació.

Per a concretar més en la confecció del coneixement històric, les fonts que utilitza l'historiador han de ser analitzades, valorades i interpretades, seguint una metodologia coherent. A més, l'historiador ha de contextualitzar les fonts en el seu moment històric i en relació amb les circumstàncies en què sorgeix o s'elaboren.

Han de ser sotmeses a una crítica objectiva per conèixer els elements que les componen i comprovar la seva veracitat. Per a això l'historiador utilitza un mètode, que consisteix essencialment en formular preguntes sobre el seu contingut, a partir d'hipòtesis de treball que volem contrastar; l'objectiu d'aquest procés és la construcció de la Història.

7 – Conclusions

El món postmodern intenta viure en l'oblit, el nostre present té una relació complexa i ambivalent amb el seu propi passat. Els vertiginosos canvis que ens ha tocat viure i el ritme accelerat de les noves transformacions socials expliquen, en part, aquesta poca dedicació a comprendre la gènesi d'allò que som, aquesta absència del passat com si el món començàs a partir de la postmodernitat.

Després d'un temps que la història apareixia com un simple estudi de memorització, sembla que avui en dia intenta formar a les noves generacions des d'una altra perspectiva, relacionant història i memòria.

Pensar històricament és tenir consciència del temps històric, sentir-se part d'aquest temps i endinsar-nos en el fets que varen contribuir que els esdeveniments passassin d'una o d'altra manera. Es tracta de viure la història tal com es va desenvolupar, ésser partícips dels esdeveniments que varen dur a un determinat fet.

Els arxius comparteixen amb els centres escolars l'objectiu d'educar en història. Els arxius són els dipositaris de tot un patrimoni que convé conservar perquè les generacions futures sàpiguen el que va succeir. Per tant, la tasca dels arxius és implicar i conscienciar tota la societat i lògicament a través de l'educació es pot apropar aquests nuclis de saber als ciutadans d'un territori.

Atès que els arxius conserven una gran part del nostre patrimoni s'ha de treballar perquè els alumnes i també la ciutadania puguin entendre i estimar aquests llocs on s'acumula el saber i la història d'un poble.

Fins ara el arxius històrics havien patit l'oblit de la interrelació de la societat. Els arxius semblaven llocs que suraven enmig de diferents disciplines i els investigadors es trobaven amb serioses dificultats per poder accedir a la consulta de valuosos documents en ells dipositats. Per altra banda hem de constatar que durant molt temps no hi havia una legislació que s'ajustés a la realitat actual. Ara sembla que la perspectiva ha canviat un poc i es pretén que els arxius permetin esbrinar valors i trets identificatius de la societat en què vivim.

Els arxius no han de servir només per custodiar la reconstrucció de la memòria històrica; també s'han de vincular als valors i a la identitat cívica i democràtica que la societat vol defensar.

Per assolir les finalitats educatives de consolidació de la democràcia i fer comprensibles els problemes socials més rellevants, cal que ensenyem una bona didàctica de la història.

S'haurien d'establir unes polítiques que contribuïssin al foment i a l'estímul de la documentació científica.

Hem de tenir en compte que en una societat tant avançada en tècniques els arxius s'han de convertir en custodis i conservadors de tots els fons històrics. A més als arxius se'ls ha de dotar de tot allò necessari per tal de poder escometre la tasca de garants d'aquesta documentació i amb això s'ha de processar i integrar els fons en un catàleg que permeti que tota la documentació científica pugui ser objecte de difusió.

Avui en dia s'ha plantejat una nova situació d'aprenentatge. Així dins l'ensenyament obligatori es pretén que els alumnes puguin actuar amb autonomia intel·lectual i per tant pel que fa als temes històrics s'aspira que els alumnes puguin endinsar-se en el món de les Ciències Socials a través de treballs de recerca i així descobrir un poc més allò que ha mogut la humanitat.

Per altra banda, entre els inconvenients que podem esmentar dels arxius trobam, en primer lloc destacar l'especial complexitat lingüística. Així per una banda bona part de la documentació que trobam és en llengua llatina, la qual cosa fa que no pugui ser consultada directament pels alumnes, perquè avui en dia el llatí és un llengua que sols s'estudia, voluntàriament, a quart de secundària i a Batxillerat. D'altra banda pel que fa als arxius de parla castellana també s'ha de destacar que, la llengua que utilitzen, a part del llatí, és un castellà en procés de construcció i no serà fins el segle XIX que estarà normalitzada. En tercer lloc, hem de dir que els arxius que pertanyen a l'àmbit lingüístic català també presenten aquesta dificultat esmentada en el cas del castellà, a més hem de recordar que la normativa estàndard del català data de 1913, en què es publiquen les Normes Ortogràfiques per part de l'Institut d'Estudis Catalans i, finalment, assenyalar que en aquest panorama lingüístic hem d'afegir la tipografia d'abreviatures que al llarg de l'Edat Medieval i

Moderna es feia servir als documents, la qual cosa fa que hagin de ser experts els que les desxifrin.

Una altra trava més gran dins el món dels arxius és que, sovint els arxius s'han convertit en una espècie de parcel·la acotada a diferents institucions i/o estudiosos molt significatius. Això ha fet que no tothom pogués accedir als arxius amb plena disponibilitat i, per tant, el que s'hauria d'aconseguir és que almanco a través de fonts digitals es pugui interactuar dins aquest àmbit tan parcel·lari i donar àmplia difusió d'aquest importantíssim patrimoni.

Tradicionalment història i cultura han seguit camins independents, en canvi ara a través de la pretesa relació entre arxius i escola podem intentar que l'alumnat sigui conscient de la relació que existeix entre la cultura i la història d'un poble.

Per això, cal que cada Comunitat Autònoma estableixi els mecanismes de comunicació necessaris per associar professors als arxius i crear serveis didàctics. Amb aquest objectiu seria bo que els organismes competents en arxius i patrimoni de l'illa, de l'autonomia, juntament amb l'administració local articulassin estructures institucionals de coordinació estables, per crear serveis didàctics.

En definitiva un dels objectius més clars és intentar oferir una educació que tengui en compte valors cívics, valors del patrimoni i, sobretot, que ajudin a refermar la memòria d'una comunitat. Tot això puntualment recolzat a través d'una ensenyança de la història que tengui ben present els aspectes de recerca.

D'aquesta manera es podria aconseguir la difusió de l'estudi i la recerca de la història, en el sentit més ampli, i amb especial atenció en l'àmbit competencial, fonamentar la consciència del patrimoni documental, contribuir a educar els ciutadans en la cultura democràtica, consolidar les funcions externes i internes, de l'arxiu, dins la mateixa institució que l'ha generat, i augmentar i diversificar el nombre d'usuaris.

Per poder realitzar aquesta tasca pedagògica seria bo crear un servei educatiu que estigués relacionat amb els centres, així es podria entendre l'arxiu com un equipament cultural més i sobretot trencar el distanciament existent entre l'arxiu i els ciutadans en general i en el nostre cas entre l'arxiu i l'alumnat.

Per tal d'aconseguir aquesta proposta es podria crear un equip de treball interdisciplinari que aglutinàs docents i arxivistes. Una vegada creat aquest equip de treball es distribuiria la tasca entre els integrants, així els arxivistes s'encarregarien de la planificació mentre que els docents assessorarien en la selecció dels temes que s'ajustin als currículums i també en la selecció dels documents més apropiats per a l'alumnat.

En conclusió, per poder potenciar aquestes activitats entre l'àmbit escolar no estaria de més realitzar o confeccionar publicacions i materials didàctics, d'història local per exemple; una guia en la qual apareixin els diferents arxius de Mallorca així com els fons amb què compten cada un dels arxius que hi apareixen. Hauria de ser una guia activa, la qual es vagi actualitzant a mesura que comptin amb nou material. És clar, que la millor eina per poder fer aquesta guia actualitzada serà la tecnologia digital.

8 – Bibliografia

ALBERCH FUGUERAS, R. (2003). *Los archivos entre la memòria històrica y la sociedad del conocimiento*. Barcelona: UOC.

ANDREASSI CIERI, A. (1998). “Internet, un nou camí per a la història” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 229.

AYASTA VALLEJO, D. M. (2010). “La motivación en el aula de historia” a *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 63.

BARNOSELL JORDÀ, G. (2010). “Pensar històricament” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 361.

BELLO URGELLÈS, C. i BORRELL CREHUET, À. (2002). *El patrimonio bibliográfico y documental. Claves para su conservación preventiva*. Gijón: Trea.

BERMÚDEZ REY, M. T. i DEL CURA GONZÁLEZ, Y. (2011). “El patrimonio cultural al alcance de todos” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 068 – abril, maig, juny.

BOCANEGRA, S. (2004). “La reforma del currículum de Ciències Socials consideracions des d’una perspectiva identitària” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 287.

CABRÉ L. (2012). “El valor de l’arxiu: set poetes catalans del segle XV” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 376.

CALZADA, M. i SALAT, T. (2001), “L’arxiu, una eina de treball per la professorat d’història en l’ensenyament secundari” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 260.

CAYETANO MARTÍN, M. C. (2000). “Las raíces de la Archivística contemporánea en España y el Ayuntamiento de Madrid (1821-1867)” a *Primer Congreso Universitario de Ciencias de la Documentación*, nº 10.

CRUZ MUNDET, J. R. (2011). *Diccionario de archivística (con equivalentes en inglés, francés, alemán, portugués, catalán, euskera y gallego)*. Madrid: Alianza.

CUNILL CANALS, J. (2000). “El treball de recerca al batxillerat en l'àmbit de la historia local” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 248.

DE RIQUER I PERMANYER, B. (2014), “Arxius i identitat, les reflexions d'un historiador” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 399.

DOMÍNGUEZ CASTILLO, J. (2016). “Enseñar y evaluar el pensamiento histórico Competencias, conceptos y destrezas cognitivas” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 082 – gener, febrer, març.

ENRIC ZAMORA, J.(2003). “Un programa de suport per als fons locals. La Xarxa d'Arxius Municipals” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 286.

FABÀ, A. (2012). “El català a l'ensenyament” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 378.

FLORES HOLE, H. C. (2015). “Líneas del tiempo digitales” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 081 – oct., nov., des.

GABRIEL, M. M. (2000). “Cultures d'arxiu, un espai per a la reflexió” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 252.

GALVÁN RIVERO, C. i BARÓ PAZOS, J. (coord.) (2010). *La utilidad de los archivos. Estudios homenaje a Manuel Vaquerizo Gil*. Santander: Publicacions de la Universitat de Cantàbria.

GARAU LLOMPART, I. i RIERA VAYREDA, F. (1992). “Arxius de la Administració Local a Mallorca: deu anys d’actuació” a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII.

GARCÍA DÍAZ, P. i MARTÍN MARCOS, P. (2009). “Museos arqueológicos de Gijón. El patrimonio arqueológico como recurso didáctico” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 059 – ene, febr, marz.

GENERELO LANASPA, J. J. (coord.), MORENO LÓPEZ, Á. (coord.) i ALBERCH I FIGUERAS, R. (coord.) (1998). *Historia de los archivos y de la Archivística en España*. Valladolid: Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial-Universidad de Valladolid.

GUITIÉRREZ, M. L. (2004). “El patrimonio y la historia: el análisis de fuentes históricas mediante un estudio de caso” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 042 – des.

HEREDIA HERRERA, A. (2012). *Lenguaje y vocabulario archivísticos: algo más que un diccionario*. Sevilla: Consejería de Cultura de Andalucía.

HEREDIA HERRERA, A. (2007). *¿Qué es un archivo?* Madrid: Trea.

JIMÉNEZ, J. A. (2007). “L’arxiu de la Corona d’Aragó” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 322.

LÓPEZ BENITO, V., MARTÍNEZ GIL, T. i GREVTSOVA, I. (2015). “El m-learning en la didáctica del Patrimonio: ¿tendencias del nuevo milenio?” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 080 – jul., ago., set.

LÓPEZ ARROYO, C. T. (2014). “La enseñanza del patrimonio a partir del entorno próximo a los centros educativos. Propuesta didáctica” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 078 – oct., nov., des.

MANZANO MORENO, E., RIVIÈRE GÓMEZ, A., SISINIO PÉREZ GARZÓN, J. i FUENTES HINOJO, P. (1998). “La història. Manual d’ús” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 221.

MENDO CARDONA, C. (1995). “Los archivos y la archivística: evolución histórica y actualidad” a *Manual de Archivística*. Madrid: Síntesis.

MUNILLA CABRILLANA, G. (2000). “Història *on-line*, els museus d’història a la Xarxa” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 247.

MUT CALAFELL, Antoni (1992). “Reflexions sobre la defensa dels fons bibliogràfic, documental i gràfic del patrimoni cultural de les Illes Balears” a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII.

NOGUERO, J. (1999) “Les històries de la història” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 235.

NORA, P. (2014). “Quin lloc per a la història?” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 400.

NÚÑEZ FERNÁNDEZ, E. (2007). *Archivos y normas ISO*. Madrid: Trea.

ORDINES JOAN, J. A. (2007). “Les cròniques conventuals de l’església de Sant Francesc de Palma” a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CXXIII, núm. 861, tom LXIII.

PAGÈS JORDÀ, V. (2013). “La memòria i la història” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 387.

PICH I MITJANA, J. (2010). “L’ensenyament de la Història i les TIC” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 362.

RODRÍGUEZ ILLERA, J. L. (coord.) (2013). *Aprendizaje y educación en la sociedad digital*. Barcelona:Universitat de Barcelona.

RUIZ GÓMEZ, V. (2015). “Com acabar amb el patrimoni documental” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 418.

RUIZ RODRÍGUEZ, A. Á. (1995). *Manual del Archivística*. Madrid: Síntesis.

SALA FERNÁNDEZ DE ARAMBURU, R. (2002). “El baúl de los recuerdos” a *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 34.

SALLÉS TENAS, I. (2014). “La introducción de las fuentes primarias en los materiales de enseñanza-aprendizaje de la historia” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 078 – oct., nov., des.

SASTRE I BARCELÓ, Joan Carles (1992). “L’arxiu del monestir de Santa Clara: Notes per a la seva catalogació, conservació i difusió” a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any CVIII, núm. 846, tom XLVIII.

SCHORSKE, C E. (2000). “La història i l’estudi de la cultura” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 247.

SERCHS, J. (2001). “El servei pedagògic de l’arxiu: un repte del sistema educatiu” a *L’Avenç: Revista d’història i cultura*, nº 260.

SERRAT ANTOLÍ, N. (2002). “Una simbiosis archivo-escuela” a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 034 – oct, nov, dic.

SOLER JIMÉNEZ, J. (2014), “Arxius en ebullició. Compromís cívic en l'era post-patrimoni” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 405.

SUÁREZ SUÁREZ, M. Á. (2011). “Ensenyar història” a *Íber, Didàctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 068 – abr., maig, juny.

TRIBÓ, G. (2005). *Ensenyar a pensar històricament. Los archivos y las fuentes documentales en la enseñanza de la historia*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

TRIBÓ, G. (2003). “Arxius i educació: els serveis didàctics dels arxius a Europa” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 279.

TRIBÓ, G. (2003). “Els serveis didàctics dels arxius” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 279.

TRIBÓ, G. (2002). “Archivos municipales y comarcales y didáctica de la historia” a *Íber, Didàctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 034 – oct., nov., des.

TRIBÓ, G. (2001). “Arxius i didàctica de la història” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 260.

TRIBÓ, G. (2001) “Ensenyar i aprendre història” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 261.

URGELL HERNÁNDEZ, Ricard (2000). *Arxiu del Regne de Mallorca*. Palma de Mallorca: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.

VALLS MONTÉS, R. (2001). “Història i ciències socials als llibres de text” a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 261.

VICENTE I GUITART, C. (2000). "Els museus locals en xarxa: un instrument de treball" a *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, nº 247.

VELA, S. (2002). "Archivos y didáctica: un estado de la cuestión" a *Íber, Didáctica de les ciències socials, Geografia i Història*, núm. 034.

Webgrafia

MOREY, J. (2014), *El Archivo del Reino de Mallorca reabre tras cuatro años de obras*. (<http://ultimahora.es/noticias/cultura/2014/12/18/140402/archivo-del-reino-mallorca-reabre-tras-anos-obras-millones-inversion.html>).

9 – ANNEXOS

9.1 – Proposta didàctica de l'Arxiu del Regne de Mallorca

UNA PROPOSTA DIDÀCTICA AVUI VISITAM L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA

PRESENTACIÓ

1. L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA
 - 1.1. Breu aproximació històrica
 - 1.2. Dades generals i serveis
 - 1.3. El fons documental
2. EL SERVEI EDUCATIU DE L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA
 - 2.1. Destinataris
 - 2.2. Objectius
 - 2.3. Continguts
 - 2.4. Relació de l'activitat amb les competències bàsiques
 - 2.5. Descripció de l'activitat, recursos materials i avaluació

CONCLUSIONS

BIBLIOGRAFIA

ANNEXOS:

- Quadern del professorat
- Quadern de l'alumnat
- Qüestionari d'avaluació

PRESENTACIÓ

Aquesta proposta didàctica s'ha elaborat amb l'objectiu d'apropar a l'alumnat, al professorat i a la ciutadania en general el patrimoni documental que es custodia a l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), fins ara poc conegut, excepte en els àmbits acadèmic, investigador i universitari. Per aquest motiu s'ofereix una proposta d'activitats a l'Arxiu, que inclou una visita guiada i un taller didàctic, per donar a conèixer i apropar els estudiants al món de l'arxivística, la conservació i la restauració documental. Ara que recentment l'ARM ha sigut objecte d'una acurada reforma integral del seu espai i volums arquitectònics, s'ha considerat que és un bon moment per donar a conèixer el seu valor com a centre dipositari i alhora difusor d'una part fonamental de la nostra història. Estam convençuts que només la difusió del valor de l'ARM ens permetrà conscienciar a la ciutadania present i futura de la importància del centre com a "casa de la memòria", la qual cosa afavorirà que es conservi i s'eviti la seva degradació. Actualment, l'accés de nous professionals, la preocupació social i governamental pel patrimoni i la incorporació de noves tecnologies i suports documentals han propiciat la modificació de la imatge dels arxius, que es presenten com a centres d'investigació i de difusió cultural, amb característiques similars a les biblioteques o als museus, on no només es custodien, classifiquen i es conserven documents, sinó que també es facilita l'accés i la consulta a la ciutadania i es fa difusió dels seus fons documentals.

Així, de l'arxiu tancat, un lloc secret i de difícil accés, hem passat a una nova visió en la qual l'arxiu és el repertori actiu de la memòria de les persones, les institucions i les cultures. La seva finalitat és la de promoure una memòria viva que es dona a conèixer enfront de la memòria que s'emmagatzema. Per això hem de ser capaços de superar els tres mals endèmics que fins ara han afectat a les institucions arxivístiques en general i a l'ARM en particular:

1. La ignorància que té la ciutadania en general sobre les grans possibilitats pedagògiques que ofereixen els arxius.
2. El desequilibri que s'ha produït als arxius entre les activitats administratives i d'investigació (majoritàries) que fa el personal administratiu i les experiències educatives desenvolupades a les seves instal·lacions.
3. El desconeixement que té el col·lectiu docent de les experiències educatives que es fan als arxius.

Una altra raó d'aquest distanciament entre l'àmbit docent i l'arxivístic ve determinada, en paraules de la professora Maria Calzada, pel "tempo" en què es mouen ambdós col·lectius. Per a l'arxiver el temps és calmos, sense preses, sense urgències. Una recerca dura el que ha de durar. Per a l'ensenyant, és la immediatesa, el timbre de cada hora, el canvi de grup, la posada en escena a la classe, diàriament, cinc dies a la setmana, tants de grups d'alumnat a atendre, per tres o quatre hores setmanals al grup. I tot el que ve després. Per tant, els ritmes de treball són totalment oposats.

Arribats a aquest punt, es considera necessari coordinar els interessos docents i arxivístics tot compilant experiències i intercanviant dades i opinions per assolir programes educatius que beneficiïn les institucions arxivístiques al mateix temps que són profitoses per als estudiants. A més, aquestes relacions no s'han d'establir a partir de paràmetres voluntaristes, sinó mitjançant la planificació i l'organització en el marc professional. Llavors, l'arxiver podrà assessorar en l'elecció de la documentació i els materials més interessants i el professor aportarà els seus coneixements sobre els temaris d'estudi, el nivell de coneixement de l'alumnat i la metodologia pedagògica més aconsellable. En aquest sentit, la col·laboració entre la Conselleria d'Educació i Universitat i la Conselleria de Participació, Transparència i Cultura pel que fa als recursos humans i econòmics esdevé no només necessària sinó també imprescindible. Tot i que als actuals currículums educatius les nocions d'arxivística i de documentació no hi són presents en forma de continguts acadèmics, es considera que aquestes són susceptibles de ser treballades de forma transversal especialment a l'assignatura de Ciències Socials, tant en el darrer cicle de primària, com a ESO i batxillerat. No obstant, s'ha de remarcar la proximitat curricular del fons documental de l'ARM en relació als continguts de la unitat didàctica *El regne de Mallorca a l'edat mitjana*, present al temari de 2n d'ESO. Per altra banda, el nou paradigma educatiu basat en l'aprenentatge per projectes interdisciplinaris, tant a primària com a secundària, fa totalment viable la inclusió d'aquesta proposta en qualsevol projecte afí als continguts històrics, artístics i patrimonials.

1. L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA

1.1. Breu aproximació històrica

L'Arxiu del Regne de Mallorca va néixer oficialment arran de la disposició del Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres Públiques de 14 de gener de 1851, en la qual es determinava que "*el Archivo del antiguo reino de Mallorca se considerará en lo sucesivo como establecimiento público del Estado bajo la denominación de Archivo Histórico de las Baleares*". L'Arxiu quedava així integrat en el sistema estatal, i era el cinquè centre amb la categoria d'històric. Aquest fet es deu a la figura del polígraf menorquí Josep Maria Quadrado

Nieto, el qual aconseguí impedir la fragmentació dels fons arxivístics –disputats entre la Diputació Provincial de Balears i l'Ajuntament de Palma– i d'assegurar-ne el futur, de manera que al maig de 1850 va escriure a Isabel II per sol·licitar un reial nomenament i la col·locació de l'Arxiu sota la tutela de l'Estat. Tanmateix, l'origen de l'ARM es remunta al segle XIII, època en què les Illes Balears s'incorporen a la Corona d'Aragó. El nou regne fou dotat d'una estructura jurídica, política i territorial després de la conquesta amb la promulgació de la Carta de Franquesa per Jaume I en 1230, així com el repartiment del territori entre el monarca i els magnats que van participar en la conquesta. Aquests fets facilitaren el procés de repoblació i el naixement i desenvolupament, de les institucions reials i del municipi orgànic al voltant de la figura dels jurats. L'augment de la població forana i l'expansió econòmica del segle XIII va afavorir la creació de nuclis rurals. Aquest fet va culminar amb la creació de la Universitat Forana el 1315.

La Universitat i el Regne de Mallorca, com a conseqüència de la seva activitat, van produir un volum important de documentació; aquest fet va plantejar la necessitat de conservar els documents i, per aquest motiu, el 1585 el Gran i General Consell va disposar la constitució d'un arxiu a la Casa de la Universitat. Felip V el 1715 dictà el *Decreto de Nueva Planta de la Real Audiencia del Reino de Mallorca*; aquest fet significà la supressió de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca i la substitució per un ajuntament de regidors, amb funcions només a la capital. L'arxiu de la Universitat com a tal desapareix, tot i que algunes sèries van continuar amb l'Ajuntament de Regidors. Un segle més tard, amb la caiguda de l'antic règim, es desenvolupa una nova institució, la *Diputación Provincial de Baleares*, la qual es va fer càrrec dels fons documentals de l'antic règim fins al 1851. Des de llavors, l'arxiu va augmentar els fons, de tal forma que l'espai que s'hi destinava a la Casa Consistorial fou insuficient. El 1939 es constituí el *Patronato Provincial de Baleares*, un dels objectius del qual va ser la creació d'un edifici per instal·lar-hi l'Arxiu Històric, la Biblioteca Provincial i el Museu d'Art i Arqueologia. L'edifici es construï en un solar cedit per l'Estat, el projecte començà el 1942 i fou inaugurat el 1955 amb la denominació de Casa de Cultura. L'execució va comptar amb la intervenció de Gabriel Alomar Esteve i Josep Ferragut Pou. El resultat va ser un edifici neoregionalista al qual es va traslladar l'Arxiu del Regne de Mallorca des de la seva antiga seu de l'Ajuntament de Palma. En aquesta primera època, l'Arxiu compartia l'espai de la Casa de Cultura amb la Biblioteca Pública de Mallorca i el Museu de Mallorca, els quals s'han traslladat posteriorment a altres indrets de la ciutat.

Actualment, la titularitat de l'Arxiu del Regne de Mallorca correspon a l'Estat a través del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. La gestió fou transferida a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears mitjançant el Reial decret 3040/1983, de 5 d'octubre, (BOE núm. 295, de dia 10 de desembre), i es regeix pel conveni de gestió signat pel Ministeri de Cultura i la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear el 24 de setembre de 1984 i publicat en el BOE el 18 de gener de 1985. L'any 2010 es va iniciar una reforma integral de l'edifici que albergava l'ARM. Mentrestant, el fons documental va ser traslladat provisionalment al Parc Bit. El 18 de desembre de 2014 es va inaugurar la nova edificació. L'edifici ocupa un total de set mil metres quadrats construïts amb 20

sales de prestatges compactes que acullen els més de 20.000 volums d'informació que guarda l'ARM.

1.2. Dades generals i serveis Director del centre: Ricard Urgell Hernández
Adreça: C. de Ramon Llull, 3. 07001 Palma **Telèfon:** 971177340 **Fax:** 971177357

Correu electrònic: arm@arxregne.caib.es **Horari:** de dilluns a divendres
Festes de Nadal: del 22 de desembre al 6 de gener, de les 9.00 a les 14.30h
Hivern: del 16 de setembre al 15 de juny: dilluns i dimarts, de les 9.30 a les 17.30h; dimecres, dijous i divendres, de les 9.00 a les 14.30h
Estiu: del 16 de juny al 15 de setembre, de les 9.00 a les 14.30h
A més de la consulta d'un important fons documental, l'ARM també ofereix els serveis següents:

1. **Biblioteca auxiliar i hemeroteca:** la biblioteca auxiliar de l'Arxiu del Regne de Mallorca es va iniciar el 1902 per servir de complement i ajuda tant als investigadors com als arxivers. Ha esdevingut una autèntica biblioteca especialitzada que recull un total de gairebé 15.000 volums i fullets, a més d'una hemeroteca formada per més de 200 títols. L'especialització de l'esmentada biblioteca s'ha centrat en dos grans àmbits: l'històric i l'arxivístic. En l'àmbit històric, s'ha intentat seguir una branca d'especialització vinculada als fons documentals que es conserven a la institució. I, d'altra part, pel que fa a la qüestió arxivística, s'ha optat per una via d'ajuda i complementació als treballadors d'aquest àmbit. En l'actualitat, tant la biblioteca com l'hemeroteca es troben sotmeses a un procés important d'informatització. Una part dels llibres i fullets es poden consultar en el catàleg bibliogràfic de la Universitat de les Illes Balears.

2. **Expedició de certificats:** com a institució pública, l'ARM pot emetre els documents següents: certificats d'assistència a la sala d'investigadors (amb petició prèvia dels usuaris), diligències de documents fotocopiats conservats i certificacions de documents.

3. **Sala d'investigadors:** La sala d'investigadors de l'Arxiu del Regne de Mallorca és l'espai en què l'investigador duu a terme la consulta dels documents procedents dels dipòsits documentals i de la biblioteca auxiliar, prèvia petició formalitzada. D'altra part, hi ha consulta lliure d'obres de referència, determinades revistes, el catàleg bibliogràfic i els instruments de descripció. Actualment, la sala d'investigadors compta amb dos lectors de microfilms i un ordinador per a la consulta del programa ArchiDOC, mitjançant el qual es pot visualitzar el quadre de classificació, a més de la documentació descrita i digitalitzada.

4. **Servei de Referències:** El Servei de Referències de l'Arxiu del Regne de Mallorca assessora als usuaris en la recerca i localització de fons documentals i bibliogràfics de l'Arxiu i també els ajuda a adreçar-se a altres arxius de les Illes Balears. Des d'aquesta unitat s'intenta donar resposta a les consultes remeses per fax, per correu electrònic o per correspondència ordinària per part d'investigadors, ciutadans i institucions públiques i privades.

5. **Servei de Reprografia i Digitalització:** l'ARM ofereix el Servei de Reprografia i Digitalització per facilitar la tasca dels usuaris. Aquest servei està sotmès a la normativa legal i al reglament intern de l'arxiu. L'ARM disposa dels productes següents: fotocòpies, fotocòpies de microfilm, fotocòpies a partir de suport digital, imatges en suport digital, fotografies digitals d'alta resolució així

com convenis de reproducció de documents per part d'altres institucions (filmacions, fotografies especials).

6. Taller de Conservació i Restauració: el Taller de Conservació i Restauració de l'Arxiu del Regne de Mallorca començà a funcionar a principis de l'any 1998 gràcies a l'acord signat entre el Govern de les Illes Balears, la Fundació Juan March i la Banca March, aquest acord dotava la institució de tot l'equipament tècnic necessari per dur a terme restauracions d'envergadura i també d'una partida per contractar professionals restauradors. El taller neix amb la finalitat de conservar el patrimoni documental i bibliogràfic custodiat a l'ARM. Les seves funcions principals són:

- * Restauració dels documents conservats a l'ARM amb la finalitat de restablir la integritat física i funcional (perdues a conseqüència del pas del temps, del maneig i per un seguit de circumstàncies adverses) als materials que li donen forma: el suport (paper, pergami) i la resta d'elements (tintes, segells, etc).

- * Els controls de llum, humitat i temperatura als dipòsits documentals per mitjà d'instruments de mesura que permeten fer-ne un seguiment periòdic.

- * El control de la contaminació biològica, que tracta d'evitar l'aparició d'individus bibliòfags (com els fongs) i diversos tipus d'insectes, amb mesures de desinfecció i neteja dels dipòsits i amb el manteniment d'uns bons nivells de temperatura i humitat.

- * La protecció del patrimoni documental i bibliogràfic en cas que s'hagin d'exposar, transportar o emmagatzemar.

- * La signatura de convenis de restauració amb diferents institucions i centres que custodien patrimoni documental de les Illes Balears. Així, des de 1998 s'han signat convenis amb els ajuntaments de Palma, Eivissa, Algaida, Campos, Capdepera i Muro, el Consell Insular de Menorca, el Monestir de Lluc i el Centre Regional d'Història i Cultura Militar de les Balears.

1.3. El fons documental

L'Arxiu del Regne de Mallorca, a causa de la seva naturalesa, ingressa i custodia fons d'origens molt diversos quant a la procedència, titularitat o règim jurídic. Actualment, el centre conserva 157 fons documentals i col·leccions que es tradueixen en més de 11.000 metres lineals de documentació. L'accés a la documentació així com la seva reproducció es troba sotmesa a la legislació existent i la normativa interna de l'ARM. La classificació del fons es fa segons el quadre de classificació i les descripcions es realitzen i s'adapten a les normes internacionals ISAD(G) i ISAAR(CPF) mitjançant el programa informàtic Archi(DOC), el qual també compta amb un apartat per a la digitalització d'imatges. A la pàgina web de l'ARM es poden consultar els instruments de referència, tant el Quadre de Classificació com els Inventaris, que tenen com a objectiu ajudar a l'usuari en la recerca d'informació. A més, a l'any 2000 es va editar *La Guia de l'ARM*, que ofereix una visió general d'aquest organisme, la documentació que s'hi custodia i els serveis que ofereix.

2. EL SERVEI EDUCATIU DE L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA

La posada en marxa d'aquest servei neix de la voluntat de col·laboració entre la direcció de l'ARM i la Direcció General de Cultura que depèn de la Conselleria de Participació, Transparència i Cultura del Govern de les Illes Balears. L'objectiu no és altre que millorar la imatge del centre i enfortir-ne la identitat

institucional, tot potenciant noves formes de projecció cultural i educativa per esdevenir un organisme capdavanter en la recuperació de la memòria històrica de la nostra comunitat. Una primera passa, doncs, és la inclusió de la visita guiada adreçada a grups escolars en el programa educatiu Viu la cultura, inclòs en el marc d'activitats didàctiques i culturals que la Conselleria de Participació, Transparència i Cultura del Govern de les Illes Balears. A través de la Direcció General de Cultura, s'adreça a tots els centres educatius i té com a objectiu principal acostar tots els alumnes, petits i grans, de les Illes Balears al món de la cultura i afavorir un contacte directe amb la nostra realitat cultural més immediata.

Per tant, qualsevol sol·licitud per part dels centres escolars es farà a través de la pàgina web www.viulacultura.com, emplenant la butlleta d'inscripció que allà hi apareix. Aquest material didàctic consta de dues parts diferenciades:

a) Un quadern del professorat, concretat en unes orientacions didàctiques per preparar la visita amb els seus alumnes que inclou el solucionari de les activitats del quadern de l'alumnat.

b) Un quadern de l'alumnat, amb activitats per treballar a priori i/o amb posterioritat a la visita. El professorat, segons el nivell de coneixement dels seus alumnes, podrà suprimir, modificar o adaptar les diferents activitats plantejades. Aquest quadern queda estructurat en dos blocs de continguts: per una part, l'arxiu i les seves funcions (en què es treballen conceptes com el de *documents*, *fonts històriques* o *suports documentals*), i per una altra, una aproximació a l'ARM i al seu fons arxivístic.

c) Una presentació audiovisual per ser projectada a la pissarra digital abans del taller.

L'explicació de la visita guiada i la realització del taller didàctic aniran a càrrec del tècnic docent encarregat o en el seu defecte de l'arxiver o personal qualificat de l'arxiu. En tot moment, els alumnes aniran acompanyats dels seus professors.

2.1. Destinataris Tant la visita guiada com el taller didàctic inicialment aniran adreçats a l'alumnat de darrer cicle d'educació primària, ESO, batxillerat i formació professional en grups màxims de 30 alumnes. En una segona fase es planteja la intenció d'obrir la proposta a estudiants universitaris, sobretot de la branca d'Humanitats (Història, Història de l'Art, Filologia, Biblioteconomia i Documentació, etc.), i al públic en general interessat per conèixer aquest espai. El contingut de les visites i les activitats del taller didàctic es podran adaptar a les necessitats del centre interessat així com als seus diferents nivells educatius. Així, per exemple, el taller d'escriptura gòtica i el joc-concurs d'abreviatures es destinarien als nivells més inferiors (primària i ESO), mentre que en el cas del batxillerat o els cursos superiors es podria fer una activitat d'anàlisi i interpretació documental. Per altra banda, en cas d'haver-hi una exposició temporal a la sala habilitada a tal efecte, es pot planificar la visita guiada i el taller didàctic entorn a la mateixa.

2.2. Objectius Amb aquesta proposta es pretenen assolir els següents objectius:

a) Entendre el funcionament intern i la importància cultural d'un arxiu històric i diferenciar-lo del d'una biblioteca.

- b) Donar a conèixer l'ARM com la institució cabdal del patrimoni documental històric de les Illes Balears.
- c) Reconèixer la importància dels documents custodiats a l'ARM com a font per a la investigació i la memòria col·lectiva de la nostra comunitat.
- d) Poder observar i manipular in situ alguns dels documents més significatius que s'hi conserven i diferenciar els materials emprats: pergamí, paper, etc (l'ARM proporcionarà material documental susceptible de ser emprat per a aquesta activitat).
- e) Distingir les dades principals d'un document senzill custodiat a l'ARM: autor, destinatari, contingut, cronologia, material, etc.
- f) Diferenciar els suports documentals i els instruments d'escriptura al llarg de la història.
- g) Afavorir l'interès pels documents de l'ARM per fomentar el respecte i la conscienciació sobre el patrimoni documental i la pròpia identitat cultural.
- h) Valorar la importància de les fonts primàries com a part essencial de la construcció històrica.
- i) Enriquir el procés d'aprenentatge de les ciències socials a partir d'una activitat complementària fora del centre.
- j) Aconseguir un major nombre d'usuaris de l'arxiu i, per tant, augmentar la rendibilitat d'aquest servei públic.

2.3. Continguts Al llarg de la visita i durant la realització de les pràctiques es treballaran els continguts següents:

- * L'Arxiu del Regne de Mallorca: funcionament intern i fons documental.
- * Les fonts documentals: classificació i tipologies.
- * El document escrit de caire històric: estructura i parts diferenciades.
- * L'evolució de l'escriptura al llarg de la història: suports i eines.

2.4. Relació de l'activitat amb les competències bàsiques

La LOE (Decret 142/2007) incloïa les vuit competències bàsiques que es trobaven incloses a l'informe Jacques Delors. Es considerava que l'educació havia de contribuir al desenvolupament de competències a part d'impartir continguts concrets. Aquestes competències són habilitats personals que permeten a l'alumne integrar-se amb èxit en la vida adulta. Es basen en un ensenyament interdisciplinari i pràctic més que en l'acumulació de coneixements. Les vuit competències bàsiques de la LOE eren: competència comunicativa o lingüística; competència lògica i matemàtica; competència de coneixement i interacció amb el món físic; competència artística i cultural; competència social i ciutadana; competència d'autonomia personal; competència en el tractament de la informació i competència digital; i competència d'aprendre a aprendre. En canvi, la llei vigent (LOMCE) redueix les competències a set i en comptes d'anomenar-les *competències bàsiques*, les anomena *competències clau*. Són les següents: competència en comunicació lingüística; competència matemàtica y competència bàsica en ciència i tecnologia; competència digital; aprendre a aprendre; competència social i cívica, sentit de la iniciativa i esperit emprenedor; i consciència i expressions culturals. Així doncs, les competències clau o bàsiques a treballar en aquesta visita seran les següents:

1. Competència en comunicació lingüística: a l'hora d'entendre i assimilar les explicacions i ordres del tècnic docent, però també a l'hora de formular preguntes per aclarir tot allò que no s'ha entès. Així mateix, en el moment d'interpretar les fonts primàries seleccionades i entendre els continguts del material audiovisual treballat.
2. Competència matemàtica i competència bàsica en ciència i tecnologia: a l'hora d'entendre com la tecnologia i les noves eines digitals han contribuït a la millora i l'agilització de la feina dels arxivers, així com la restauració i conservació documental.
3. Aprendre a aprendre: a l'hora de demostrar la seva autonomia, motivació i confiança en l'aplicació pràctica dels continguts apresos durant la visita, ja sigui en el taller didàctic o a l'hora d'emplenar el quadern de l'alumnat.
4. Competència social i cívica: a l'hora de treballar en grup i prendre consciència sobre que els resultats poden ser millors si es treballa en equip. Es pot aplicar en el moment de realitzar un joc-concurs que consistirà a endevinar el significat d'algunes abreviatures d'època medieval i moderna. Així mateix, el civisme relacionat amb les normes de comportament existents en un espai cultural públic i institucional, l'adquisició d'hàbits de consulta documental respectuosos amb la seva preservació i el coneixement del dret d'accés a les fonts documentals històriques per part de qualsevol ciutadà interessat a conèixer el seu passat.
5. Consciència i expressions culturals: apreciar i valorar amb esperit crític les expressions culturals escrites del passat com a font d'informació històrica i part de la nostra riquesa patrimonial. Així mateix, la sensibilitat cap a la necessitat de protecció i preservació del patrimoni històric documental.

2.5. Descripció de l'activitat, recursos materials i avaluació

Es rebrà als alumnes, acompanyats del seu professorat corresponent, a la sala d'actes o a l'aula-taller i després d'una breu presentació se'ls explicarà el contingut de la visita i les activitats pràctiques que es duran a terme. Tot seguit, podran veure una presentació digital que els aproparà a conèixer la història i la raó de ser de l'ARM. Així mateix rebran un díptic amb la informació general d'aquesta institució.

A continuació, s'iniciarà la visita guiada durant la qual es farà un recorregut per les dependències principals de l'edifici: sala 18

d'investigadors, sala de digitalització, sales de dipòsits compactes, taller de restauració, exposició temporal, etc. Una vegada acabat el recorregut, s'iniciarà el taller didàctic en una aula preparada a tal efecte. Abans d'iniciar el taller es projectarà a la pissarra digital diferents presentacions de caràcter introductoris segons el nivell acadèmic dels estudiants; bé sobre les tècniques d'escriptura al llarg de la història i els diferents suports documentals, bé sobre l'ús d'abreviatures medieval, bé sobre anàlisi i interpretació d'un document històric. Com que el desig de l'alumnat per manipular documents es contraposa a la pròpia conservació d'aquests, els alumnes podran manipular material arxivístic original sense classificar o/i de poc valor, o en el seu defecte, reproduccions facsímils dels documents més representatius del fons documental de l'ARM, al mateix temps que visualitzen a la pissarra digital les "joies documentals" d'aquesta institució. **Per als nivells educatius inferiors, primària i ESO** es proposa el taller que es dividirà en dues activitats diferenciades següents:

a) Taller d'escriptura gòtica: l'alumnat podrà emular els antics copistes d'un *scriptorium* medieval i decorar un punt de llibre fet a imitació de paper d'època i/o escriure-hi el seu nom amb caràcters gòtics. El material d'escriptura anirà a càrrec de l'ARM.

b) Joc-concurs d'abreviatures medievals: amb aquesta activitat els alumnes podran conèixer que les abreviatures actuals, tan emprades en els seus dispositius mòbils, no són un fenomen sorgit els darrers anys. El costum d'abreviar paraules per estalviar espai i/o paper era un recurs sovint emprat en la documentació de l'època medieval i moderna donat l'alt valor del material d'escriptura. Les regles del joc consistiran a dividir el grup en dos equips i elegir un portaveu de cada equip. El guanyador serà l'equip que més abreviatures extretes d'antics documents sigui capaç de desxifrar. Les abreviatures s'aniran projectant a la pissarra digital, cada resposta encertada valdrà un punt i hi haurà rebot si un equip no encerta a la primera.

Per a batxillerat i altres nivells superiors es proposa realitzar un taller d'interpretació i d'anàlisi documental a través de l'observació i la manipulació de documents facsímils i originals, en el qual es treballarà l'estructura, el contingut, el propòsit, la procedència, el suport material i el coneixement històric aportat a partir d'una selecció de documents. Els **recursos materials** emprats per a aquestes activitats seran els següents: díptics informatius sobre l'ARM, paper degradat o en aparença cremat en format punt de llibre, plantilles plastificades en format DinA3 amb l'alfabet de tipografia gòtica, material d'escriptura (llapis, gomes, estilogràfiques, etc.), fotocòpies amb abreviatures per al concurs, reproduccions facsímils i fotocòpies de documents, ordinador connectat a una pissarra digital interactiva, etc. En finalitzar l'activitat es lliurarà un qüestionari al professorat i a tots els participants en l'activitat perquè en facin l'**avaluació** i hi incloguin qualsevol proposta de millora que considerin adient. Alguns exemples d'ítems sotmesos a avaluació són: claredat metodològica i expositiva, adequació dels continguts, organització de l'itinerari (temps i espai), aprenentatge rebut, durada de l'activitat, comprensió de conceptes.

CONCLUSIONS

Els documents d'arxiu es presenten com un recurs educatiu de primer ordre per a l'aplicació d'un model educatiu competencial en totes les àrees de coneixement i en tots els nivells educatius. Malgrat això, el concepte arxiu i patrimoni documental no ha entrat a l'escola com un recurs educatiu o una eina amb la qual es pugui construir un coneixement històric i un pensament social crític, sinó que només és emprat en moments puntuals com una curiositat o una il·lustració d'allò que s'ensenya en l'àmbit teòric, normalment en un model curricular i docent tradicional.

A més, el supòsit que les tecnologies haurien acostat els arxius a la docència, tampoc no és gens evident. Encara que pot facilitar la consulta dels instruments de descripció, o fins i tot disposar en qualsevol lloc dels documents digitalitzats i per tant augmentar el nivell de difusió, no ha millorat l'interès pel que fa a l'ús didàctic. El professorat és conscient de la importància de les fonts primàries. Tot i així no solen tenir una relació personal amb els arxius. Solen utilitzar els recursos ja preparats (per exemple en els llibres de text) els quals són una

bona eina, però per a temes genèrics, no per a temes concrets d'història local. Per a la història local o per a l'estudi de l'entorn més proper, els materials s'han de preparar expressament i, tot i que hi ha alguns casos, això no se sol fer. Per altra banda, sembla que tot i que els arxivers són conscients que entre les seves tasques hi ha la de difondre el contingut dels seus arxius, potser no tenen ni la formació adequada ni el temps per preparar els materials didàctics; és aquí on es dependria de professionals del món de la docència, especialitzats, que coneguin el món dels arxius perquè s'encarreguin de preparar els materials, uns materials en què els documents siguin entesos no com una curiositat en un discurs, sinó com una font informativa que ens arriba des del passat, que han estat conservats per una societat, d'una manera determinada, amb una finalitat concreta, els creadors dels quals li donaven un valor i un ús i que actualment se'ls dona un valor i un ús que pot ser igual o diferent al que tenien quan varen ser creats. Per tot això, és aconsellable, en un futur pròxim, crear instruments de reflexió i de formació d'aquestes pràctiques didàctiques i educatives amb fonts primàries en la formació inicial del professorat i en la formació permanent; obrir fòrums de debat interdisciplinaris que permetin recollir i analitzar experiències i reflexions i començar a elaborar materials didàctics que, superant l'àmbit local, puguin ser generalitzables i aplicables a altres arxius.

BIBLIOGRAFIA

BLANES NADAL, GEORGINA; SEBASTIÀ ALCARAZ, RAFAEL: "El archivo y su didáctica". Modelos, contenidos y experiencias en la formación del profesorado de Ciencias Sociales. Servicio de Publicaciones, Universidad de Huelva. 2000. pàg. 235-253.

CALZADA OLIVELLA, MARIA: Les fonts primàries a l'ensenyament. Les relacions entre el món escolar i l'arxiu. Visió general de Catalunya. El cas de Sant Feliu de Guíxols. Tesi doctoral. Departament de Didàctica de les Ciències Socials. Universitat de Barcelona. 2009. Disponible en línia:<http://www.tdx.cat/handle/10803/1338>

CRUCES BLANCO, ESTHER; MELERO CASADO, ANA: "Los archivos y los programas pedagógicos". Boletín ANABAD. Tom 42, núm. 2, 1991, pàg. 33-51.

ITURARTE COLOMER, GERMÀ: "Planificar el servicio pedagógico del archivo". Boletín ANABAD. Tom. 46, núm. 2, 1996, pàg. 25-45.

MAURI MARTÍ, ALFRED: "Protocolos d'atenció a l'usuari i per a la recerca". IV Jornades d'Educació i Arxius. El món educatiu, usuari de l'arxiu per a la recerca. Institut de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. 2013. Pàg. 21-35.

MELERO CASADO, ANA [et al.]: El mundo de los archivos. Cuaderno del alumno. Junta de Andalucía, Consejería de Cultura. Sevilla. 2000.

MELERO CASADO, ANA [et al.]: El mundo de los archivos. Cuaderno del profesor. Junta de Andalucía, Consejería de Cultura. Sevilla. 2000.

SEBASTIÁN VILARUBIAS, NÚRIA; GONZÁLEZ-MONFORT, NEUS: “El servei didàctic dels arxius. Què en pensen els arxivers del servei didàctic que s’ofereix a docents i alumnat?”. IV Jornades d’Educació i Arxius. El món educatiu, usuari de l’arxiu per a la recerca. Institut de Ciències de l’Educació. Universitat de Barcelona. 2013. pàg. 255-275.

TIENDA MARTÍNEZ, LAURA: “L’activitat didàctica de l’arxiu comarcal del Baix Ebre”. IV Jornades d’Educació i Arxius. El món educatiu, usuari de l’arxiu per a la recerca. Institut de Ciències de l’Educació. Universitat de Barcelona. 2013. pàg. 87-103.

URGELL HERNÁNDEZ, RICARD: Arxiu del Regne de Mallorca: guia. Conselleria d’Educació i Cultura de les Illes Balears. 2000.

URGELL HERNÁNDEZ, Ricard (et al): Arxiu del Regne de Mallorca. Taller de conservació i restauració. Memòria d’activitats (1998-2000). Conselleria d’Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears. 2001.

9.2 – “Estatutos Círculo Doctrinal José Antonio”

I FINES, ACTIVIDADES Y DOMICILIO.

Art. 1º. Se constituye en Palma de Mallorca el Círculo Doctrinal "José Antonio".

Art. 2º. Son objeto y fines primordiales de esta Asociación el estudio, difusión y desarrollo del pensamiento de José Antonio Primo de Rivera, incorporando al mismo a toda la juventud española.

Art. 3º. En orden a la realización de sus fines, el Círculo está facultado para:

a). Crear, organizar y mantener cátedras, revistas orales, ciclos de conferencias, etc. , por iniciativa del Círculo o atendiendo las peticiones que se le hagan. Estas actividades podrán desarrollarse en el marco de la organización del Círculo o en colaboración con otras entidades.

b). Editar toda clase de publicaciones que, a juicio de los Organos de Gobierno del Círculo sirvan a la consecución de los fines para los que ha sido creado.

c). Conceder becas y ayudas para fomentar la investigación y el desarrollo del pensamiento de José Antonio Primo de Rivera.

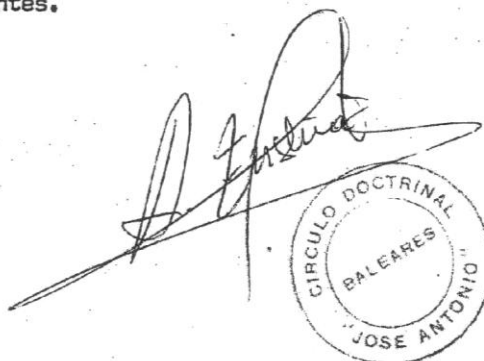
d). En general, crear todos los instrumentos idóneos para el cumplimiento de lo previsto en el artículo segundo.

Art. 4º. El Círculo aceptará aquellas colaboraciones de autoridades, organismos y entidades oficiales y privadas que, a juicio de sus Organos de Gobierno, sirvan al mejor cumplimiento de sus fines.

Asimismo, prestará su colaboración a todas las iniciativas que sus Organos de Gobierno puedan considerar paralelas a las que constituyen su fin social.

Art. 5º. El domicilio del CIRCULO DOCTRINAL JOSE ANTONIO queda fijado en Palma de Mallorca. Previos los trámites oportunos, la Junta Directiva está facultada para:

a). Autorizar la creación de Círculos, con la misma denominación y fines, en los lugares que considere pertinentes.

The image shows a handwritten signature in black ink, which appears to be 'J. Ferrer'. Below the signature is a circular stamp. The text within the stamp reads 'CIRCULO DOCTRINAL' at the top, 'BALEARES' in the middle, and 'JOSE ANTONIO' at the bottom.

- b). Aceptar la vinculación del Círculo de aquellas entidades cuyos fines sean comunes.
- c). Fijar las normas de funcionamiento y coordinación para el mejor cumplimiento de los apartados anteriores.

II SOCIOS

Art. 6º. La condición de socio se obtiene por **decisión** del Círculo, previa solicitud del interesado, que deberá ser presentado por dos miembros del mismo que tengan una antigüedad mínima de seis meses.

Art. 7º. Constituyen el cuerpo del Círculo las siguientes clases de socios:

- a). De número.
- b). Honoríficos; y
- c). Colectivos.

Art. 8º. Son socios numerarios todas aquellas personas que, previa solicitud, hayan sido admitidas como tales por el Círculo, que para este fin delegará en la Junta de Admisión.

Art. 9º. Son socios Honoríficos aquellas personas físicas o jurídicas, españolas o extranjeras, que en atención a sus relevantes condiciones o a los servicios prestados al Círculo, nombre la Junta Directiva.

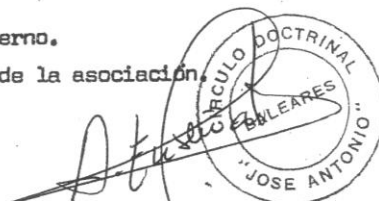
Art. 10º. Son socios colectivos aquellas Asociaciones o Entidades que, previa solicitud de sus correspondientes órganos de Gobierno, sean admitidos por la Junta Directiva.

Art. 11º. Son derechos de los socios numerarios:

- a). Elegir a los miembros de los Organos de Gobierno.
- b). Ser proclamado candidato a los puestos electivos del Círculo, cumplida una permanencia mínima en el mismo de un año.
- c). Asistir a cuantos actos de carácter general celebre el Círculo.
- d). Exponer, por escrito, sugerencias a los Organos de Gobierno.
- e). Cuantos derechos les otorgan los presentes Estatutos.

Art. 12º. Son obligaciones de todo socio:

- a). Observar los presentes Estatutos.
- b). Mantener la ética pública y la fidelidad en la acción política inherente a los fines del Círculo y contribuir con sus aportaciones económicas de las actividades a realizar.
- c). Cumplir lo ordenado por los Organos de Gobierno.
- d). Participar activamente en todas las tareas de la asociación.

e). Abonar las cuotas mensuales. La cuota de ingreso en el Círculo será fijada por la Junta de Compromisarios.

f). La falta de pago de tres recibos consecutivos por parte de los socios, será motivo de baja en el Círculo si no es justificada debidamente. Cuando esta situación se produzca en relación con los miembros de la Junta de Compromisarios, éstos perderán sus derechos como tales.

Art. 13º. Los socios honoríficos serán miembros de la Junta Directiva, y podrán asistir a las reuniones de la misma con voz, pero sin voto.

Art. 14º. Los socios colectivos estarán representados en los Organos de Gobierno según determine la Junta Directiva, en atención a las características de cada uno de ellos.

III JUNTA DE ADMISION

Art. 15º. La junta de Admisión es la encargada de decidir la admisión de nuevos asociados. Asimismo será función de esta Junta el acordar la expulsión de aquellos que estime sean indignos de pertenecer a la Asociación, estudiando las propuestas que en este sentido efectúen la Junta Directiva o cualquier socio.

Art. 16º. La Junta de Admisión estará formada por los siguientes socios:

- a). Por un miembro de la Junta Directiva libremente elegido por el Presidente.
- b). Por cuatro miembros de la Junta General de Compromisarios, que se renovarán todos los años.
- c). Por dos socios que no ocupen cargo alguno en el Círculo y que sean elegidos anualmente por la Junta Directiva.

El miembro de la Junta Directiva ostentará la calidad de Presidente.

Art. 17º. Contra los acuerdos de la Junta de Admisión sólo cabrá recurso ante el Presidente.

IV ORGANO DE GOBIERNO

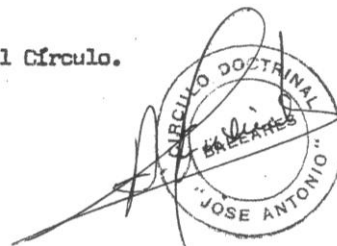
Art. 18º. El Círculo estará regido por los siguientes Organos de Gobierno:

- a). Asamblea General.
- b). Junta General de Compromisarios.
- c). Junta Directiva.

Art. 19º. La Asamblea General es el Organo Supremo del Círculo.

Se reunirá en las siguientes ocasiones:

- a). Para elegir la Junta de Compromisarios.
- b). Para acordar la disolución del Círculo.

9.3 – Ordre del Ministeri de la Governació

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

Excmos. Srs.

Es posible que en el transcurso del término comprendido entre la iniciación de la campaña de propaganda electoral y la fecha fijada para la celebración de las elecciones generales, los atentados al orden público general adquieran un tono de mayor intensidad. Es, asimismo, presumible que los comportamientos ofrecerán típicas peculiaridades, propias de una relación inmediata con el hecho electoral. Aún cuando en materias muy concretas la competencia de los Gobernadores Civiles se asume por las Juntas Electorales, es lo cierto que conservan todas las atribuciones respecto al mantenimiento del Orden Público en los actos - a autorizar por aquéllas, (artículo 41.3 del Real Decreto-Ley de 18-3-1977) y que actúan, de hecho, como órgano consultivo y asesor, pues las comunicaciones, solicitudes y resoluciones de las Juntas "serán puestas en conocimiento de los Gobernadores Civiles, a fin de que por dichas Autoridades se pueda informar a las Juntas y adoptar las medidas precautorias oportunas". Precisamente por ello, parece oportuno que conozcan con precisión el diverso tratamiento de los actos más frecuentes a celebrar durante la campaña de propaganda electoral y el día de las elecciones.

A). Actos relacionados con la campaña de propaganda electoral.

1. Colocación de carteles. La colocación gratuita de carteles cuyo contenido sea la propaganda electoral, se somete en el artículo 39 a una serie de requisitos materiales cuya observancia origina una actividad lícita, pero cuyo incumplimiento dará lugar a una actividad ilícita sancionada por la propia normativa electoral.

Para que la actividad de propaganda electoral a través de carteles sea totalmente lícita, deben concurrir otros

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

presupuestos de carácter interno, pues los carteles se someten al mismo régimen que cualquier otro impreso dado que se equiparan en el artículo 11, 1, de la Ley de Prensa. Así tales carteles contendrán todos los datos que integran el pie de imprenta, estarán sujetos a depósito y cuando, por razón de su contenido, infrinjan normas penales, procederá al secuestro de los mismos.

El incumplimiento de las reglas sobre carteles puede dar lugar a diversas figuras de delito. En este sentido:

- El incumplimiento de las normas sobre la colocación material origina el delito sancionado en el artículo 84.2.

- El incumplimiento de las formalidades exigidas para la difusión de los carteles, puede dar lugar al delito de impresión clandestina definido en el artículo 165 del Código Penal.

- El incumplimiento de los requisitos sustanciales de los carteles es fuente de numerosos delitos según sea el contenido estricto en cada caso.

2. Reuniones y actos públicos. La celebración de actos públicos de carácter electoral se ajustará a lo previsto en la Ley de 29 de mayo de 1.976 reguladora del derecho de reunión (artículo 41.3); en consecuencia, serán de aplicación a estos actos las normas referentes a requisitos de la solicitud, motivos de prohibición, forma pacífica de celebración y causas de suspensión y en su caso de disolución (artículos 4, 6, 9 y 11). Sin embargo esta remisión debe entenderse hecha a las reuniones en sentido estricto, no a las manifestaciones; las reuniones con fines electorales presentan estas variantes:

- Actos de propaganda electoral a celebrar en locales oficiales cerrados. Los requisitos de celebración de estos actos se detallan en el artículo 41 de la normativa electoral, desarrollado por la Orden de 9 de mayo de 1.977.

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

┐ Actos de propaganda electoral en locales abiertos al uso público. Los requisitos para su celebración se determinan en el artículo 41.1., habiendo de adoptar siempre la naturaleza de reuniones.

┐ Actos públicos de propaganda electoral en locales cerrados no oficiales. Estos actos solo deberán acomodarse a los límites generales de la Ley de Reuniones, pues a ellas se remite el artículo 41, n°2 y 3 del Real Decreto-Ley de 18 de marzo de 1.977.

Consecuencias del incumplimiento de los requisitos previstos para las reuniones con fines electorales.

El incumplimiento puede dar lugar a sanciones gubernativas, como sucede cuando se celebran reuniones electorales no autorizadas; tales reuniones se sancionarán como actos contrarios al orden público (artículo 3° del Real Decreto-Ley de 25 de enero de 1977 en relación con los artículos 2 y 19 de la Ley de Orden Público).

Pero el incumplimiento de las normas relativas a los actos públicos de propaganda electoral originan también -- algunas figuras de delito.

- Reuniones y actos públicos ilegales. - El artículo 84,2 sanciona a quienes infrinjan las normas relativas a las reuniones y otros actos públicos de propaganda electoral con la pena de arresto mayor o multa de 50.000 a 500.000 pts. e inhabilitación especial.

Junto a este delito de reunión electoral ilegal por incumplimiento de formalidades, hay otros supuestos de ilegalidad general en el Código Penal. Así, aquellas reuniones a las que concurre un número considerable de personas con armas, artefactos explosivos u objetos contundentes o de cualquier otro modo peligrosos (artículo 166 n°4 del Código Penal).

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

- Desórdenes en actos electorales.- El artículo 88 del Real Decreto-Ley de 18 de marzo de 1.977 castiga a los que produjeran tumulto o turbaren el orden en cualquier acto electoral o penetraran en los locales donde éstos se celebren portando armas u otros instrumentos susceptibles de ser usados como tales.

Mención especial merece la exhibición de pancartas en las reuniones alusivas a partidos políticos no legalizados y el hecho de que ondeen en las mismas banderas republicanas. En el orden de la antijuricidad, tales conductas no son ajenas al concepto de propaganda ilegal previsto en el párrafo penúltimo del artículo 251 del Código penal, - pues se considera tal delito el uso de símbolos o emblemas propios de las organizaciones a que se refiere el número 2º párrafo 1º de éste artículo. Esta norma reenvía a su vez al artículo 172, y éste, en su número 3º, considera asociaciones ilícitas las que tienden a la destrucción del orden jurídico, político, social o económico.

3. La difusión de impresos conteniendo propaganda electoral. El artículo 42.1 del Real Decreto-Ley de 18 de marzo de 1.977 establece los requisitos internos y externos de los folletos, hojas, carteles y en general de todos los impresos que se destinen a ser difundidos con específica ocasión de la campaña electoral.

Referente a las formalidades habrán de tenerse en cuenta las normas de la Ley de Prensa sobre el pié de imprenta y el depósito de ejemplares previo a la difusión; - la única especialidad reside en que los impresos electorales se depositarán en los locales de las Juntas Electorales Provinciales, las que, en consecuencia, son competentes para formular la correspondiente denuncia y secuestrar en su caso los impresos que se estimen delictivos (artículo 42.1).

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

Los requisitos internos de estos impresos implican que estos deberán aplicarse a lo preceptuado sobre libertad de expresión.

El incumplimiento de los requisitos externos e internos que deben concurrir en los impresos dá lugar a diferentes figuras de delito.

El delito de impresión propiamente clandestina se produce cuando los impresos difundidos no hayan cumplido - las formalidades prevenidas en la Ley. Tal delito encuentra su sanción adecuada en el artículo 165 del Código Penal; el contenido del delito consistirá en que en los impresos no figuren o sean inexactas las menciones exigidas en el artículo 11 de la Ley de Prensa o que hayan sido difundidos incumpliendo la obligación de depósito relacionada en el artículo 12 de la propia Ley.

El incumplimiento de los requisitos sustanciales o de fondo en los impresos originará el delito de impresos - delictivos, que ofrece muy diversas modalidades según sea el bien jurídico protegido que se ataca. A ellos alude el artículo 42.1 cuando declara que los folletos, hojas, carteles y en general todos los impresos que se destinen a ser difundidos con específica ocasión de la campaña electoral, - deberán ajustarse a lo preceptuado sobre libertad de expresión en lo que se refiere a la extensión del derecho.

Los límites a la libertad de expresión se construyen sobre los clásicos tipos de delitos cometidos por medio de la prensa de los que hay buen número en el Código Penal (artículos 150,161,244,251,453,457, etc.).

Especial interés a efectos de la inmediata denuncia tendrán todos aquellos impresos relacionados o no con la - propaganda electoral cuyo contenido pueda incluirse en el artículo 3º apartado B. del Real Decreto-Ley de 1 de Abril de 1977. Este precepto protege de una manera especial las no

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

ticias o informaciones contrarias a la unidad de España; así mismo se destaca como figura delictiva cualificada aquellas informaciones que menoscaben de cualquier modo a la Institución Monárquica ; por último goza así mismo de una especial protección el prestigio de las Fuerzas Armadas, por lo que cualquier atentado a las mismas se considera delictivo. Se tendrá sumo cuidado con que las publicaciones que contengan cualesquiera de estos ataques no se difundan, y, en su caso, inmediatamente se formulará la denuncia oportuna ante el Juzgado de Instrucción competente para que pueda acordar el secuestro de la publicación y la detención de los presuntos inculpados.

Quando en los impresos de propaganda electoral, o en otros de distinta naturaleza, se advirtieren delitos de injuria o de calumnia contra particulares, quienes no tengan el carácter de ofendidos carecen de legitimación para formular denuncias, por lo que en este caso ni la autoridad gubernativa ni los miembros del Cuerpo General de Policía podrán iniciar procedimiento alguno, ya que es imprescindible la denuncia de la persona agraviada o en su caso de su representante legal (artículo 4º del Real Decreto-Ley de 1 de abril de 1.977).

B). Actos prohibidos y que pueden ser constitutivos de delito - llevados a cabo el día de la celebración de las elecciones.

El orden público electoral, si importante durante la campaña de propaganda, es esencialísimo el día en que tengan lugar las elecciones generales. De ahí el que sobre los posibles actos perturbadores durante ese día se proyecten de modo especial las normas prohibitivas y sancionadoras contenidas en el Código Penal, el Real Decreto-Ley de 18 de marzo de 1.977 y Disposiciones complementarias. Unas tienden a evitar los desórdenes públicos, otras a que la celebración de elecciones sea libre; y no faltan, en fin, las que se refieren a la garantía de la libertad en el acto de emitir el voto. Con independencia de la enumeración exhaustiva de conductas antiju

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

rídicas electorales comprendidas principalmente en los artículos 83 y 89 de la actual normativa electoral, se analizan sintéticamente las conductas que pueden tener una relación más directa con el orden público.

Los desórdenes públicos electorales pueden ser de diversa naturaleza. De un lado, son posibles desórdenes electorales dentro del local en que tengan lugar las votaciones, y de otro, desórdenes públicos con motivo u ocasión de las elecciones el día de su celebración.

Entre los actos externos tendentes a impedir la celebración de elecciones o a producir desórdenes debemos mencionar los siguientes:

- Rebelión con alzamiento. Considera reos de rebelión el artículo 214, 2° del Código penal a quienes traten de impedir la libre celebración de elecciones para cargos públicos - en todo el territorio de la nación.

- Rebelión sin alzamiento. La preve el artículo 217, 1° y para su consumación no es preciso el alzamiento público por parte de los autores, sino que basta la astucia o cualquier otro medio que vaya dirigido a impedir la libre celebración de elecciones.

- Sedición con alzamiento. La acción de este delito contenido en el artículo 218, 1°, consiste en alzarse públicamente para conseguir por la fuerza o fuera de las vías legales la libre celebración de elecciones para cargos públicos, con independencia de que se consiga o no.

- Atentado impropio. Le regula el artículo 231, 1, y consiste en emplear fuerza o intimidación sin necesidad de alzamiento público, para impedir la libre celebración de elecciones.

- Desórdenes públicos en sentido estricto. Este delito está comprendido en el artículo 247, inciso 2° y consiste en

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

turbar gravemente el orden público con el objeto de impedir a alguna persona el ejercicio de sus derechos cívicos.

Pero junto a los delitos relacionados con el orden público externo existen otros vinculados directamente a los desórdenes electorales y otras conductas delictivas realizadas dentro del local en que tengan lugar las votaciones o en sus proximidades. La conservación de este orden electoral interno pretende asegurarse con las facultades que la Ley concede a las personas que participan activamente en el proceso electoral, pero también con las obligaciones especiales que se imponen a los agentes de la autoridad y a las Fuerzas de Orden Público.

El artículo 24.1 determina que las Mesas electorales serán las encargadas de conservar el orden y de velar por la pureza del sufragio; por su parte el artículo 58 especifica más, señalando que el Presidente de la Mesa tendrá dentro del local de la Sección electoral autoridad exclusiva para conservar el orden, asegurar la libertad de los electores y mantener la observancia de la Ley. A fin de hacer efectivo el ejercicio de la autoridad, el Presidente de la Mesa podrá contar dentro del local con los agentes de la autoridad que requiera. Pero además según determina el artículo 61, las Fuerzas de Orden Público destinadas a proteger los locales de la Sección, prestarán al Presidente de la Mesa, dentro y fuera de los locales, los auxilios que este precise.

La Orden de 9 de mayo de 1.977, en su apartado 10, señala que la autoridad gubernativa pondrá a disposición de los Presidentes de las Mesas Electorales los efectivos de seguridad necesarios. La intervención de las Fuerzas de Orden Público en el mantenimiento del orden electoral se materializa del siguiente modo:

- En general, proteger los locales de las Secciones y prestar a los Presidentes de las Mesas los auxilios que estos requieran, ya sea dentro o fuera de los locales (artículo

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

9.

61 Orden de 9 de mayo de 1.977).

- Impedir que entren en los locales de las Secciones otras personas distintas a los electores, los representantes de las candidaturas, los candidatos, interventores y apoderados; notarios para dar fé de cualquier acto relacionado con la votación, miembros de las Juntas Electorales y los Jueces de Instrucción siempre que lo exija el ejercicio de sus cargos (artículo 58).

- Evitar que entre cualquier persona en los locales de la sección electoral con armas o instrumentos susceptibles de ser utilizados como tales (artículo 60).

- Evitar que se realice propaganda de ningun genero a favor de los candidatos en los locales de las secciones ni en sus inmediaciones (artículo 62, inciso 1° Orden de 9 de mayo de 1.977).

- Impedir la formación de grupos susceptibles de entorpecer de cualquier manera que sea el acceso a los locales (artículo 62 inciso 2° Orden de 9 de mayo de 1.977).

- No admitir la presencia en las proximidades de -- quien o quienes puedan dificultar o coaccionar el libre ejercicio del derecho de voto (artículo 62, inciso 2° y Orden de 9 de mayo de 1.977).

La materia delictiva propia del día de la celebración de las elecciones puede resumirse del modo siguiente:

- Desórdenes públicos en colegios electorales. A este delito se refiere el artículo 246 del Código penal cuando -- castiga a quienes produjeran tumulto o turbasen gravemente el orden en algún colegio electoral, oficina o establecimiento público. El desorden puede provenir tanto de actos puramente materiales (rotura de muebles, de urnas, etc.) como de expresiones verbales (insultos, amenazas, gritos provocativos de rebelión o sedición), pero es imprescindible que tales actos tengan lugar dentro del colegio electoral).

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

- Propaganda electoral. Ni en los locales de las Secciones ni en las inmediaciones de los mismos, podrá realizarse propaganda de ningún género a favor de los candidatos (artículo 62 de la normativa electoral). El incumplimiento de la prohibición, cualesquiera sea el contenido de los impresos, constituye el delito de propaganda electoral (artículo 84.1.). Para la interpretación del concepto de propaganda deberá tenerse en cuenta el artículo 251 del Código penal y -- conforme a él se incluirá en el concepto la distribución de impresos o su mera tenencia para ser repartidos, los escritos en paredes, vallas o edificios, los discursos, la radiodifusión u otro procedimiento que facilite la publicidad.

- Tenencia de armas en locales electorales. El mero hecho de entrar portando armas en un local en donde se celebre un acto electoral es constitutivo de delito, esté o no legitimado para usarla quien la posee (artículo 88).

- Coacciones electorales. Es obligación fundamental de los Presidentes de las Mesas velar por la pureza del sufragio y asegurar la libertad de los electores. Dentro del local será menos difícil conseguir el cumplimiento de ese deber, pero fuera del local antes del acto mismo de la votación, puede resultar afectada la voluntad del elector obligándosele a emitir un voto distinto al realmente querido. Por ello dispone el artículo 62 que no se admitirá la presencia en las proximidades de los locales electorales de quienes puedan dificultar o coaccionar el libre ejercicio del derecho de voto; esta conducta está expresamente sancionada bajo la rúbrica general de coacciones electorales, delito contra la libertad en el que tienen cabido todos los actos tendentes a impedir que una persona actúe libremente en trance de ejercitar su derecho individual y político de votar. Las manifestaciones de este delito se proyectan en la Ley del siguiente modo:

De un lado el artículo 86.1 impone una pena determinada a quienes realicen actos, omisiones o manifestaciones contrarios a lo establecido en esta Ley con el objeto de cohibir

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

o ejercer presión sobre los electores para que no usen de su derecho o lo ejerciten contra su voluntad votando o dejando de votar candidaturas determinadas.

De otra parte, figura de delito paralela a la anterior es la definida en el artículo 86.1, párrafo 3° que sanciona a quienes de cualquier modo impidan o dificulten el ejercicio de su derecho a cualquier elector.

El precepto mencionado anteriormente tiene una evidente analogía con el artículo 194 del Código penal cuando establece que incurrirá en la pena de inhabilitación especial la autoridad o funcionario público que impidiese a una persona el ejercicio de los derechos cívicos reconocidos por las Leyes.

Naturaleza de coacción electoral, al menos indirecta, tiene el artículo 86.1 párrafo 1°, concebido así: quienes -- por medio de recompensas, dádivas, remuneraciones o promesas de las mismas, soliciten directa o indirectamente el voto de algún elector o le induzcan a la abstención. En igual sentido el artículo 87 cuando se refiere a quienes impidan o dificulten la libre entrada de los electores en el lugar en que deban ejercer su derecho de manera que no puedan ni les sea fácil ejercitarlo.

- Exceso en el ejercicio del derecho de voto. Si las coacciones afectan al derecho de voto restringiendo la voluntad, también tienen entrada en el área penal electoral las conductas consistentes en un ejercicio abusivo del derecho o en el ejercicio del derecho por quien no es titular del voto. El artículo 89, 6, contempla estos supuestos, considerando ejercicio abusivo votar dos o más veces en una elección y utilizar nombre ajeno para votar; de otro lado es acto punible de ejercicio del derecho por quien no le ostenta, el hecho de votar quien no tiene capacidad legal para realizarlo.

MINISTERIO DE LA GOBERNACION

- Incumplimiento de sus funciones por los miembros de una Mesa electoral. Se ocupa de esos comportamientos el artículo 85 que dispone una pena para el Presidente y los adjuntos de las Mesas electorales, así como sus respectivos suplentes que dejen de concurrir a desempeñar sus funciones, las abandonen sin causa legítima o incumplieren sin causa extremadamente justificada las obligaciones de excusa o avisos previos que les impone el artículo 27 de esta Ley.

En relación con este delito debe de llamarse la atención de que la Autoridad gubernativa cumplirá una misión importante con el fin de evitar la falta de constitución de las Mesas electorales. En este sentido el artículo 27.2 inciso 2º determina que si no comparecieren los componentes de la Mesa necesarios para la constitución de ésta, quienes de ellos se hallen presentes, y en su defecto la autoridad gubernativa lo pondrán en inmediato conocimiento de la correspondiente Junta de Zona, que podrá libremente designar las personas más idóneas para garantizar en la Sección el buen orden de la elección y del escrutinio.

Lo que traslado a VV.EE. para su conocimiento y efectos.

Dios guarde a VV.EE.

Madrid, a 8 de junio de 1.977

P.D.

EL SUBSECRETARIO DE ORDEN PUBLICO,

EXCMOS. SRES. GOBERNADORES CIVILES Y DELEGADOS DEL GOBIERNO EN CEUTA Y MELILLA.-

